

SLOVENSKA ZGODOVINA V SREDNJEM VEKU

Frankovska vojna z Avari

S podreditvijo in priključitvijo langobardske države leta 774 so Franki postali neposredni mejaši Avarov (Obrov). Meja naj bi potekala po razvodju med Savo in Sočo in po obširnih gozdovih. Karel Veliki je leta 788 odstavil zadnjega bavarskega plemenskega vojvodo Tasila III. S tem si je podvrigel Bavarce in Karantance pod frankovsko oblast pa pride tudi bizantinska Istra. Na severu ob spodnjeavstrijski Donavi, na jugu v Furlaniji pride do prvih frankovsko-avarskih bojev pri čemer je prišlo do prvih frankovskih zmag. Omenjeni območji sta bili strateški izhodišči za veliko frankovsko ofenzivo leta 791, ki je uradno začela vojno. Uverturo v dolgoletno vojno je pomenila manjša vojaška operacija pri kateri je sodeloval tudi Istrski vojvoda s svojimi kontingenti. Z uverturo so Franki avgusta 791 zasedli avarsko postojanko nedaleč od meje z Italijo. Septembra 791 je frankovska vojska prestopila avarsko mejo na severu ob Donavi ob Aniži. V mesecu in pol je frankovska vojska brez kakršnihkoli resnejših spopadov obsegala reko Rabo v Panoniji. Vendar se je frankovska vojska morala zaradi zime in konjske kuge, ki jim je pobrala veliko konj, vrniti. Cilj frankovske vojske je bil uničiti avarski kaganat, vendar ta cilj ni bil dosežen. Karel Veliki je odšel v Regensburg in se tam zadržal vse do leta 793. Pripravljal se je na ponoven pohod. Začel je graditi poseben mobilni pontonski most in nikoli dokončan prekop Ren-Majna-Donava. Pohod so mu onemogočili upori Sasov, boji s Saraceni, zarota nezakonskega sina Pipina »Grbastega«. Karel je bil primoran pregrupirati vojsko in prehod preložiti. Vendar ta podarjeni čas Avarom ni koristil. V državljanski vojni sta bila ubita oba avarska poveljnika kagan in jugur. Franki so izkoristili avarsko slabost leta 795 so organizirali pohod, katerega pobudnik je bil furlanski vojvoda Erik. Organiziral je hitro mobilno vojsko nad katero je imel povelje Vojnimir Slovan. Ta vojska naj bi iz Furlanije prodrla vse do središča kaganata med Donavo in Tiso, Avari so bili premagani. Leta 796 je prišlo do novega pohoda, katerega je vodili Karlov sin Pipin. Pri tem pohodu so sodelovali še oglejski patriarh Pavlin, kontingent iz Bavarske in Alemanije. Z njimi je potoval tudi salzburški škof Arn. Tedaj je že Pipin določil Dravo za mejo med salzburškim in oglejskim misijonskim področjem, kar je njegov oče Karel potrdil leta 803. Ob Donavi se Frankov podvrže novi avarski kagan. Na posebni sinodi so bile že sprejeta smernice pokristjanjevanja novo osvojenega ozemlja. Avarska moč še ni bila popolnoma zlomljena. Poleti leta 799 pride do avarskega

upora pri katerem sta ubita oba frankovska poveljnika. Leta 802 mejana grofa Kadaloha in Gorerana ubijejo Avari. Leta 803 frankovska vojska ponovno maršira proti Avarom. Karel se je zaradi panonskih zadev odpravil v Regensburg in tam čakal na vrnitev vojske. Poleg vojske se je z njo vrnil avarski kagan in Slovani, ki so se podredili cesarju. S tem je bil upor Avarov popolnoma strt.

BRIŽINSKI SPOMENIKI

So tri v karolinški minuskuli zapisana in v enem latinskem kodeksu, ki je danes shranjen v Munchnu, ohranjena slovanska besedila. So nasploh najstarejši ohranjeni slovanski teksti, zapisani v latinski abecedi in so del »pontifikalnega priročnika« v katerega so bila zapisana zelo različna besedila posvetne in duhovne vsebine, ki odsevaja široko paleto škofovskega delovanja in zanimanja. Ta besedila so iz druge polovice 10. Stoletja in prve polovice 11. Stoletja. Izvirniki teh besedil pa naj bi bili iz srede 9. Stoletja.

zapisan v letih 972-1022/39.

BS I. Je bil verjetno

BS II. In

BS III, ki izvirata od druge roke BS I. Pa sta datirana po letu 977, t.j. čas škofa Abrahama (994), ki je freisinški cerkvi pridobil posesti na Koroškem in veliko loško gospostvo na Kranjskem. Kraj zapisa brižinskih spomenikov ni identificiran v poštev pa pride zgornja Koroška ali pa celo sam Freising. V vsebinskem pogledu sta BS I in BS III obrazca splošne spovedi. BS II pa je homilija visoke retorične in teološke kakovosti je pouk o grehu ter opominu k pokori in spovedi; ČE BI NAŠ DED NE GREŠIL, BI MU NA VEKE BILO ŽIVETI... BS II je zapisan po nareku, BS I in BS III pa sta nastala s prepisom danes neznane predloge. Čeprav se tega ne da eksplicitno dokazati pa se z dobrimi razlogi domenva, da s Brižinski spomeniki zrasli iz karantanskega misijona in da predstavljajo njihovo učeno kulturo.

KARNIOLA

Po razpadu nekdanje Avarije so se med Slovani začele oblikovati nove skupnosti. Prišlo je do novih etnogenez in se je tako v zgornjem Posavju izoblikovalo posebno slovansko pleme, ki je dobilo ime po pokrajini, kjer je bivalo. Slovensko posavje je prostor, ki ga je v tem času pokrivalo ime Carniola. Karniola je poleg Karantanije bila druga slovanska gentilna kneževina v vzhodoalpskem prostoru. Langobard Pavel Diakon je prvi, ki je v 8 stoletju okrog 740 leta za slovansko deželo na vzhodu Furlanije uporabil pojem Carniola izpeljan iz furlanske geografske terminologije. Iz teritorialnega imena izpeljano gentilno ime Karniolci pa se prvič omenja leta 820 in natančno odslikava velik proces družbenega in etničnega preslojevanja na nekdanj avarskih tleh. Med velikim delom Slovanov nekdanje Avarije so se začele oblikovati posamezne etnogeneze.

Najkasneje konec 8 stoletja se je začelo oblikovati posebno pleme, ki je bilo slovansko in je svoje ime dobilo po pokrajini, kjer je bivalo. Karniola je imela gentilno ureditev. – Vojnomir Slovan- vojvoda (frankovski anali za leto 795) . Karniola je v času frankovsko-avarskih vojn, morda že leta 791, vsekakor pa v letih 795-796, priznala vrhovno oblast frankovskega vladarja. Pri tem je Karniola obdržala svojo gentilno ureditev in je bila vključena v novo veliko Furlansko marko.

Za ves srednji vek obstajajo samo trije viri, ki omenjajo Karniolo oziroma Karniolce. Vsi trije jasno ločujejo med Karniolci in Karantanci. To so:

Anonimni ravenski geograf, Pavel Diakon in Frankovski državni anali.

MADŽARI

Leta 862 so Madžari prvič registrirani, ko so se vpletli v turbulentne dogodke v Podonavju zvezane s Karlmanovim uporom in Ratislavovimi težnjami po neodvisnosti. Zagotovo pa so v ta prostor prišli leta 881 in se pri Dunaju spopadli z bavarsko vojsko. 854 se Madžari naselijo v Panonsko nižino med Tiso in Donavo. V letu smrti moravskega kenza Svetopolka 894 so vdrli preko Donave in opustošili Panonijo. Iz zaveznika so se spremenili v Arnulfove sovražnike in izpostavljena frankovska Panonija je bila življenjsko ogrožena. Obrambo frankovske JV meje je Arnulf okrepil tako, da je leta 896 Panonijo skupaj z Baltenskim kastelom izročil Braslavu, slovanskemu knezu in frankovskemu vazalu med Dravo in Savo. Pod Braslavom se je združilo ogromno ozemlje od siska pa do Donave. Krajevno ime Bratislava je etimološko nastalo iz njegovega imena. Madžarov ti obrambni ukrepi niso ustavili. Plen, ki jih je zanimal je ležal na Bavarskem in v severni Italiji, kamor so prvič vdrli že poleti 899. Že naslednje leto so plenili po Bavarskem ozemlju zahodno od Aniže, kasneje pa še v Karantaniji. Leta 907 dokončno propade karolinška ureditev na JV države. Tega leta je prišlo do bitke in uničujočega bavarskega poraza. V bitki umreta mejni grof Luitpold in salzburški nadškof Teotmar. Panonsko- obdonavski prostor ob Aniže in Karantanije je prišel pod madžarski nadzor. Slovensko ozemlje pa je postalo prehodno področje za plenilne pohode Madžarov v Italijo in ozemlje na prepihu. Leta 995 so bili Madžari pri Augsburgu poraženi. Ta poraz je zaznamoval konec njihovih plenilskih pohodov in začetek njihovega prilagajanja zahodnim oblikam življenja. So edino nomadsko pleme, ki po porazu ni izginilo iz zgodovine.

CONVERSIO BAGOARIORUM ET CARANTANORUM

1936- Izdaja Konverzije Milko Kos ena izmed boljših.

Konverzija ni zgodovinski tekst, je po svoji obliki spomenica (Denkschrift) oziroma bela knjiga kot jo je poimenoval Wolfram. Ta bela knjiga je nastala okrog 870 leta v skrajno komplicirani politični situaciji in po skrbno premišljenem konceptu z uporabo skrbno izbranega gradiva in ob zavestnem izpuščanju vseh za Salzburg neugodnih dejstev.

Konverzija je pristranski tekst čigav namen je legitimizirati Salzburške pravice v Spodnji Panoniji. Je pa tudi najpomembnejši vir za Alpske Slované za 8 in 9 stoletje. Konverzija predstavlja in utemeljuje pravno stališče Salzburške cerkve do Panonije. V Panoniji so bili namreč njeni interesi življenjsko ogroženi z misijonsko akcijo Metoda, ki jo je podpiral papež. Najti so morali pot kako bi pravno utemeljili svoje interese in s tem tudi našli opravičilo za akcijo proti Metodu. Odločili so se za manever s katerim naj bi pokazali, da panonski misijon ni nič drugega kot nadaljevanje oziroma del Karantanskega. Kompozicija konverzije je dvodelna oz. tridelna zadnja tretjina namenjena izključno panonskim zadevam. Originalni rokopisi Konverzije so izgubljeni, ohranjeni so le prepisi. Avtor je bil po vsej verjetnosti duhovnik, ki je deloval v Salzburgu in verjetno bil Bavarec. O času nastanka nam Konverzija poroča sama, da je od darilnice Karela Velikega minilo 75 let. Izhodiščno leto je 796, saj je tega leta Karlov sin izročil Spodnjo Panonijo. Torej nastala je okrog leta 870 ali 871.

Komu je namenjena ni točno znano je več teorij: Rimskemu papežu Hadrijanu II, Ludviku Nemškemu, Salzburškemu nadškofu Adalvinu, lahko pa je bilo prejemnikov več.

PANONIJA- CIRIL IN METOD

863 Brata ugledna bizantinska misijonarja Konstantin in Metod iz Soluna, skupaj z učenci prideta na Moravsko. Konstantin je sestavil slovanski črkopis GLAGOLICO- z njo sta zapisovala liturgične tekst, ki sta jih prevedla.

876 leta se zaradi odpora frankovske latinske duhovščine umakneta prek Donave h Koclju, ki je vzljubil slovanske knjige. Od tu sta se na povabilo papeža Nikolaja II odpravila v Rim, kjer pa ju je sprejel že novi papež Hadrija II. Interesu bratov so se pokrili z novo vzhodno politiko rimske kruije. Rim je zase zahteval neomejeno cerkvenoupravno oblast nad nekdanjim Ilirirkom(tudi Panonija) in je podpiral odcepitev posebne papežu neposredno podrejene panonske nadškofije.

869 leta Konstantin, ki si je nadel meniško ime Ciril, v Rimu umre. Papež pa je poslal Metoda kot svojega legata z Slovane in škofa knezom Ratislavu, Koclju in Svetopolku. Metod je prišel le do Koclja, ki ga je spet poslal v Rim, kjer ga je papež imenoval za nadškofa severno od Drave ležeče Panonije in Moravske in mu podelil naslov sirmijskega metropolita. Delovanje nadškofa Metoda in njegovih učencev v Kocljevi Panoniji(869-870) je bilo tako silovito, da se je morala Salzburška cerkev umakniti.

870 leta bavarski škofovski nasprotniki ujamejo Metoda in ga na posebni sinodi v Regensburgu ob navzočnosti Ludvika Nemškega obsodijo kot vsiljivca v tuji dijačezi. Prav za to priliko so po vsej verjetnosti v Salzburgu dali sestaviti spis o spreobrnjenju Bavarcev in Karantancev belo knjigo proti Metodu. V tej knjigi naj bi pokazali kako je panonski misijon nadaljevanje karantanskega in si na ta način legitimizirati pravice v Panoniji. Neprecenljivi podatki iz najstarejše karantanske zgodovine, ki jih prinaša Konverzija so tako bili le sredstvo za doseg salzburških ciljev v Panoniji.

873 leta šele po ostri intervenciji papeža Janeza VIII je bil Metod izpuščen. Nekaj časa je bil še pri Koclju, kateremu so zaradi tega grozili

bavarski škofje, nato pa je šel na Moravsko po letu 874, kjer je deloval vse do smrti.

885 umre Metod

PANONIJA

828 so z reformo postale vse krajinne osvojitve Frankov v avarskih vojnah, del bavarske vzhodne prefektore in s tem del Bavarskega kraljestva Ludvika Nemškega. Podlaga temu kraljestvu je bil zakon delitvi ozemlja frankovske države med tri cesarjeve sinove iz 817. Po njem so Ludviku Nemškemu pripadla Bavarska in ozemlja slovanskih plemen na JV Bavarske.

Pribina okrog leta 833 v povečano vzhodno prefekturo, s prostora severno od Donave pribežal slovanski knez v Nitri Pribina s sinom Kocljem. Njegov beg naj bi bil povezan z Moravani. Pribino je na frankovskem državnem ozemlju sprejel prefekt Bavarske vzhodne krajine Ratbod in ga v Regensburgu predstavil vladarju Ludviku Nemškemu. Na njegov ukaz je slovanski knez prejel krst. Pribina je imel dobre odnose z bavarsko-frankovsko aristokracijo še ko je vladal v Nitri. Njegova žena je izvirala iz grofovskega rodu bavarskih Wilhemincev. Pribina je kamlu prišel v spor z Ratbodom, saj je hotel lastno politično in gospostveno ureditev. Zato je s sinom in spremstvom pobegnil k Bolgarom, od tam pa k slovanskemu knezu Ratimirju tako je ponovno prripel na ozemlje, ki je bilo pod frankovsko kontrolo. Nato se je Pribinova skupina premaknila proti Sz, prestopila Savo in prišla na področje grofa Salacha v Karniolo oziroma Kranjsko. Salach je pobotal Pribino in Ratboda. Okrog 840 leta mu Ludvik Nemški podeli v fevd obsežno ozemlje zahodno od Blatnega jezera. Blatenski kostel je postal središče, prestolnica Pribinove gospostvene tvorbe. Tu je začel zbirati ljudstva in jih množiti po vsej zemlji. Tam so bili že naseljeni drobci Avarov, Slovanov in Gepidov. Začeli so prihajati novi kolonisti iz Karantanije s slovanskega sveta S od Donave in tudi z Bavarske. Osrednjo Panonijo med Rabo, Dravo in Donavo je zajel etnogenetski proces zlivanja različnih etničnih skupin. Vendar so prevladovali Slovani. Ko se je Pribinov položaj utrdil so se Salzburgu odprla vrata v pokrajino, ki mu je cerkveno pripadal že od leta

796. V Pribinovi kneževini je bilo najmanj 17 cerkva posvečenih za časa nadškofa Luiprama. V Blatenskem kastelu je Pribina zgradil tri cerkve.

847 je Ludvik Nemški Pribini kot nagrado za uspešno delo podelil v last vse, kar je imel prej kot fevd. Podelil mu je še grofovski mandat in ga s tem postavil za nosilca državne oblasti. Poleg grofa je imel med svojimi ljudmi še vedno položajgentilnega kneza. Listina iz 860 ga zadnjič omenja živega in označuje kot kneza, njegovo gospostveno območje pa kot kneževino. Viri označujejo sina Koclja kot naslednika v grofovski in knežji oblasti imajo ga za grofa Slovanov in panonskega kneza. Pribino so 861 leta ubili prav tisti Moravani pred katerimi je nekoč bežal. 854 zaradi verolomnosti odstavijo prefekta Ratboda in na njegovo mesto Ludvik Nemški 856 postavi sina Karlmana. Karlman je v Vzhodni marki uveljavil energično in samostojno politiko. 858 z moravskim knezom Ratislavom sklene mir in zavezništvo. Upre se očetu v nameri, da si ustvari samostojno gospostvo je v letih 857-861 s področja celotne V marke preganjal grofe in panonsko in karantansko mejo zasedel s svojimi privrženci. Takrat naj bi Pribina umrl. Ludvik je podelil ozemeljske komplekse bavarski cerkvi in velikašem na gospostvenem področju sina Karlmana, da bi si povrnil izgubljeno ozemlje. Med temi darovnicami je najpomembnejša Magna Carta, ki jo je 860 prejela salzburška nadškofija. Salzburg je s tem dobil številne dvore, ki so se raztezali od Melka ob Donavi do starokarantanskega prostora z Gospo Sveto. Ta listina je priča vedno večjega gospodarskega in političnega pomena Karantanije znotraj vzhodne marke. Karlman in nato Gundakar sta imela položaj prefekta v celotni vzhodni marki in sta bila postavljena na čelo Karantancev. 865 sta se Ludvik in Karlman pobotala. Poseben položaj Karantanije pod Karolingi, Karlmana in Arnulfa je ostal močno poudarjen. Pod Arnulfom, ki je prevzel oblast nad Karantanijo in Panonijo, je Karantanija označena kot regnum oziroma posebno gospodarsko območje.

SAMOSTANI

Duhovne ustanove samostani so bili na slovenskem ozemlju gosto posejani in so odločilno vplivali na dogajanja v slovenskem prostoru. Najpomembnejši redovi, ki so imeli postojanke tudi pri nas so:

- Starejši redovi: BENEDIKTINCI, ki so se aktivno vključili v misijonarsko dejavnost in so nosili težo pokristjanjevanja slovenskih prednikov in redovi, ki so izšli iz reformnega gibanja 11 in 12 stoletja CISTERCIJANI IN KARTUZIJANI
- Mlajši redovi: DOMINIKANCI, KRIŽEVNIKI(menihi nemškega viteškega reda), MINORITI (FRANČIŠKANI), AVGUŠTINCI, IVANOVCI (kasnejši malteški viteški red), KLARISE in tudi DOMINIKANKE

Uveljavitev mlajših redov je povezana z razmahom mest, kjer so nastajale njihove postojanke. Večinoma so se ukvarjali z dušnopastirsko dejavnostjo in si za ideal izbrali uboštvo-pridigarški, beraški redovi. Na ta način so se ločevali od starejših redov. Prav obstoj samostana katerega izmed beraških redov v neki naselbini je včasih odločilen dokaz, da se je le-ta že štela za meščansko.

STIČNA- CISTERCIJANI

Prvi samostan, ustanovljen v prostoru današnje Slovenije je bil cistercijanski v Stični na Kranjskem. Ustanovno listino zanj je leta 1136 izstavil oglejski patrijarh PEREGRIN. Ustanovitelji so prišli iz štajerskega samostana Rein. Stična je najstarejši in hkrati najpomembnejši samostan v Sloveniji. Postal je gospodarsko, versko in kulturno ssredišče širšega prostora. V samostanskem skriptoriju je nastala najobsežnejša zbirka srednjeveških kodeksov pri nas, ki po svoji kavliteti ne zaostajajo za

sočasno evropsko produkcijo. V samostan je bilo ščasma inkorporiranih kar 37 župnij na Kranjskem in Štajerskem.

KOSTANJEVICA-CISTERCIJANI, LJUBLJANA – TEMPLARJI

V Kostanjevici ob Krki stoji cistercijanski samostan, ustanova Bernharda Spanheimskega iz leta 1234. V Kostanjevico so menihi prišli iz samostana Vetrinje na Koroškem. Prav Spanheimske povezave s Francijo in zahodom so morda vplivale na prihod reda templarjev v Ljubljano leta 1167.

GORNJI GRAD – BENEDIKTINCI

Peregrin pa je bil tudi ustanovitelj drugega v Sloveniji in edinega benediktinskega samostana v Gornjem gradu na Štajerskem iz leta 1140. Stoletje kasneje je bila opatija s svojo dobro geografsko lego (meja med Kranjsko in Štajersko) predvidena za sedež škofije. Na koncu se je obrnilo tako, da je bil Gornji grad leta 1461 inkorporiran v novoustanovljeno ljubljansko škofijo. To je bilo proti volji menihov, ki so menda izropali svoj samostan ter raznesli tamkajšnji arhiv in knjižnico leta 1473 je bil samostan dokončno razpuščen.

ŽIČE- KARTUZIJANI

Tretji samostan, ki je bil v 12 stoletju ustanovljen v današnjem slovenskem prostoru so poselili menihi tretjega velikega reda tistega časa- kartuzijani. Samostan Žiče je ustanovil štajerski mejni grof Otokar III Traungauc leta 1164. To je bil prvi kartuzijanski samostan na tleh srednjeveške nemške države. V njem je Otokar III skupaj z družino tudi pokopan. Žiče so svoj vrhunec dosegle v 15 stoletju v času cerkvene shizme. Tedanji razkol namreč ni zaobšel niti kartuzijanskega reda. Kartuzije francoskih in španskih provinc so se podredile avignonskemu papežu, kartuzije italijanskih in nemških provinc pa so priznavale rimskega papeža.

JURKLOŠTER – KARTUZIJANI

Le slabo desetletje za žičkim samostanom je rški škof Henrik ustanovil kartuzijo Jurklošter blizu Laškega. Ustanova je konec 12 stoletja

propadla vendar jo je 1209 obnovil avstrijski in štajerski vojvoda Leopold VI Babenberžani.

V 12 stoletju je tako v prostoru današnje Slovenije stalo pet samostanov štirih redov. Slika pa se je povsem spremenila v naslednjem stoletju, ko je v istem prostoru stalo kar 21 samostanov osmih redov. Skok je vezan s širjenjem novih redov:

- Dominikanci (Ptuj)
- Ženski samostani dominikank (Velesovo, Studenice, Marenberg)
- Nemški viteški red (Velika nedelja, Metlika, Ljubljana)
- Minoriti (Gorica, Koper, Ljubljana, Celje, Ptuj, Maribor)

Samostani pa tudi škofijske rezidence, knežji dvori in univerze so bili najpomembnejši nosilci in centri kulturnega ževljenja.

Razmeroma pozno nastajanje samostanov in s tem tudi samostanskih knjižnic v tem prostoru je pomenilo zavoro razmaha kulture. Mreža samostanskih knjižnic je v 12 stoletju prepredla Evropo. Jezik tedanjih knjig je bila latinščina.

Izmed srednjeveških knjižnic na Slovenskem je imela največjo zbirko spisov biblioteka kartuzije v Žičah (2000 knjig iz vseh ved). Stiški skriptorij, katerega tako uspešno a samo manj kot desetletje trajajoče delo je po vsej verjetnosti pretrgala smrt opata Folklanda, ki je ustravrnil najpomembnejši korpus srednjeveških rokopisov v prostoru današnje Slovenije.

HABSBURŽANI

1246 leta umre vojvoda Friderik II Bebenberžan. Njegova smrt pomeni konec Babenberžanov. Pride do boja za njihovo ogromno dediščino. V središču sta bili vojvodini Avstrija in Štajerska, na obrobju pa tudi Kranjska, ki je formalno pripadala Ogleju. Poroka Ulrika Spanheimskega 1248 z Agnes nečakinjo patrijarha Bertolda in vdovo po Frideriku II Bebenberžanu, je Ulriku med drugim prinesla tudi Kranjsko.

Medtem pa je na severu zrastle nova moč Otokar II Premysl si je 1251/52 zagotovil gospostvo v vojvodini Avstriji in leta 1261 še na Štajerskem. 1253 Otokar postane češki kralj.

1268 Otokar sklene pogodbo o dedovanju z Ulrikom Spanheimskim, katera je češkemu kralju obljubljala vso Ulrikovo ozemlje. Na tej podlagi je Otokar takoj po Ulrikovi smrti pozimi 1269/70 s Štajerske vkorakal na Kranjsko, zavzel Ljubljano ter se prek Kranja odpravil na Koroško, ki jo je prav tako zasedel. Prejel je tudi Ulrikove cerkvene fevde.

1272- je Otokar izvoljen za furlanskega generalnega kapitana tako, da mu je praktično pripadla še vsa oblast v Furlaniji. Otokar je 1272 štajerskega plemiča Siegfrieda obtožil veleizdaje in ga brez sojenja dal ubiti. Siegfriedova kruta smrt je Otokarju v lastnih deželah nakopala več sovražnikov. 1273 – Otokarjeva premočna pozicija znotraj nemške države sproži reakcijo, ki jo je vodil za nemškega kralja izvoljeni Rudolf Habsburški. Izvolitev Rudolfa pomeni začetek kampanije proti Otokarju, ki se v prvi fazi konča leta 1276 z Otokarjevo odpovedjo Avstriji, Štajerski, Koroški in Kranjski.

1278- bitka na Moravskem polju. To je bila zadnja velika klasična viteška bitka v Podonavju. Otokar je v bitki izgubil življenje toda ne na bojnem polju ampak so ga ujeli in ubili sorodniki štajerskega plemiča Siegfrieda.

1282- Rudolf Habsburški je vojvodini Avstrijo in Štajersko ter Kranjsko- kljub temu, da se Oglej ni odrekel svoje formalne pravice do kranjske podelil sinovoma Albrehtu in Rudolfu. To je bil začetek oziroma temelj habsburškemu gospostvu v Podonavju in Vzhodnih Alpah.

1286- Rudolf podeli v fevd vojvodino Koroško svojemu prijatelju in zavezniku Majnhardu, ki je bil iz rodu goriških grofov in je bil deželni knez na Tirolskem. Kranjsko mu je zastavil že 1279. Tako se je za približno pol stoletja do izumrtja Majnhardovega rodu 1335 v vzhodnih alpah vzpostavilo t.i. goriško- habsburško ravnotežje; prvi so obvaldovali Koroško in Kranjsko, drugi pa Avstrijo in Štajersko.

1306- izumre vladajoča dinastija na Češkem Premysli in se med nasledniki nekdanjih zaveznikov Rudolfa in Majnharda vne spopad za češko krono, ki je za slovensko ozemlje pomemben v dveh ozirih;

- Leta 1308 so se svobodni gospodje Žovneški, kasnejši Celjski podvrgli s svojimi alodi habsburškem vazalstvu in se je na ta način začel njihov vzpon med prve kneze na JV nemške države
- Mir iz leta 1311 po katerem mora Majnhardov sin Friderik predati habsburžanom vse gradove na »tej in onej strani Save« je pomenil to, da se je Štajerska meja na škodo Kranjske pomaknila na Savo.

1335- Habsburžani si po smrti zadnjega koroškega vojvode iz tirolsko- goriške dinastije pridobijo še vojvodino Koroško in Kranjsko. Sredi 14 stoletja si Habsburžani pridobijo oglejska gospostva na zgornjem Krasu(Lož, Postojna, Vipava)

1363- si pridobijo Tirolsko z najpomembnejšimi alpskimi prelazi, ki so povezovali Nemčijo z Italijo

1364- sklenejo dedno pogodbo z goriškim grofom Albertom III ter si v primeru njegove smrti brez moških potomcev zagotovijo goriško posest v Istri in na Dolenjskem. 1374 Albert umre in se habsburška deželno knežja oblast razširi vse do Kolpe.

1365- Rudolf IV ustanovi ustanovi NOVO MESTO

1366- Habsburžanom se je z vsemi svojimi gospostvi na Krasu in ob Kvarnerju kot deželni gospod podvrgel Hugo Devinski.

Vsi ti uspehi Habsburžanov v 60 letih 14 stoletja so bili delo politično genialnega maldega vojvode Rudolfa IV (čas vladanja 1358-1365) ustanovitelja univerze na Dunaju in nenazadnje velikega falsifikatorja pravnih in političnih dokumentov.

1382 – se jim je podredil TRST kot edino severnojadransko mesto, ki ni bilo pod beneško oblastjo.

Po stoletju uspehov, ko se je zdelo, da je habsburška sila na slovenskem prostoru brez prave konkurence, saj so stare dinastije v glavnem propadle pa se je začel silovit vzpon Celjskih grofov.

CELJSKI GROFJE VPRAŠANJE NJIHOVE DEŽELNOKNEŽJE OBLASTI IN DEŽELE CELJSKE

Za razmerje svobodnih Žovneških gospodov do Habsburžanov v 14. stoletju je bil odločilen pravni in politični akt z dne 22.04.1308 s katerim je v Gradcu Ulrik Žovneški predal avstrijskemu in štajerskemu vojvodi Frideriku svojo alodialno posest ter od njega takoj nazaj prejel v fevd. Žovneški so na ta način postali štajerski deželno knežji vazali. Motiv za to dejanje ni poznan.

Za Žovneške je bila pomembnejša dediščina po letu 1322 izumrlih grofov Vovbrških, katera jim je prinesla polovico Celja drugo polovico pa so dedovali grofje Pfannberški. Temu je silovito protestiral Konrad Aufensteinski, koroški deželni glavar, ki je pfannberško polovico Celja imel v zastavi. V korist Žovneških je razsodil deželni knez vojvoda Albreht II.

Žovneški so si po odkupu zastave od Aufensteinskih leta 1333 pridobili celoten grad Celje in trg pod njim.

Že leta 1334 Friderik Žovneški postane deželni glavar na Kranjskem in po izumrtju Tirolsko-goriških grofov leta 1335, ki so Kranjsko imeli v zastavi do tedaj mu to oblast potrdi tudi vojvoda Oton. To je bila prva pomembna služba za Celjske.

1341 je rimski cesar Ludvik Bavarski povzdignil svobodne Žovneške v grofe Celjske. Ta povzdignitev bi lahko pomenila vzrok za spor Celjskih in Habsburžanov, saj tekst listine izenačuje nove grofe z državnimi grofi in s tem rahlja zvezo z deželnimi knezi vendar so Habsburžani priznali grofovski naslov Celjskim.

1372 je Karel IV ponovno povzdignil Celjske v grofe čeprav so Žovneški po letu 1341 bili vedno tretirani kot grofje. Grofija Celjska je dobila nove in večje meje in status državno neposrednega fevda znotraj dežele Štajerske, kar je posebej motilo Habsburžane. To je bila napoved začetka velike krize, ki se je kulminirala 60 let kasneje. Celjski so si hoteli ustvariti deželno knežjo oblast na svojih teritorijih in so si za ta cilj našli

zaščitnike Luksemburžane. Habsburžani pa niso hoteli izgubiti tega teritorija.

Za nadregionalen vzpon celjske hiše v prvi polovici 15 stoletja je bil največ zaslužen Herman II in njegova dolgoletna povezava z Sigismundom Luksemburškim sinom Karla IV. Poroka Hermanove hčerke Barbare s Sigismundom okrog 1406 je to sodelovanje le še poglobilo. Sigismund je postal hrvaško-madžarski kralj 1387, nemški 1410, češki 1420, ter rimski cesar 1433.

Sigismund je Hermanu v zahvalo, ker mu je ta rešil življenje v bitki pri Nikopolju podelil mesto Varaždin in gospostvi Vinico in Vrhovec v hrvaškem Zagorju.

1406- je Herman postal slavonski in hrvaško-dalmatinski ban ter kraljev zastopnik in regent v celotni kraljevini Hrvaški.

1415- je Sigismund kot nemški kralj podelil Hermanu Celjskemu na njegovo prošnjo pravico do krvnega sodstva v Celjski grofiji. Celjski vazali Habsburžanov zdaj le še po posesti. Istega leta Celjski dobijo od Sigismunda še grad Pliberk vendar ga je Herman zavrnil, saj je grad pripadal Habsburžanom.

1418- pridobijo Celjski še celotno dediščino grofov Ortenburških to je za njih pomenilo enormno povečanje moči in teritorija.

Listina datirana iz leta 1430 kaže, da je Sigismund hotel že takrat povzdigniti Hermana, Friderika in Ulrika v državne kneze. Do tega ni prišlo morda zaradi nasprotovanja Habsburžanov.

30.11.1436 je Sigismund v Pragi povzdignil Celjske v državne kneze. Najpomembnejša pravica je bila pravica do ograjnega sodišča to je pomenilo možnost formiranja nove Celjske dežele. Notranjeavstrijski vojvoda Friderik V se je vrnil domov iz Palestine in protestiral pri Sigismundu, saj je bil najbolj prizadet v celi stvari, saj bi tudi on moral dati soglasje kot državni knez. Sigismund mu je odgovoril, da prvič sliši, da so Celjski podrejeni Habsburžanom. Bližajoči spopad se je zdel neizogiben.

Povod za vojno s Habsburžani je bil spor o izboru krškega škofa. Celjski so podpirali Liechtenberga, Habsburžani pa Schallermanna. Vojna se je

začela 1437. Sprva Celjski imeli več uspeha katerih vojsko je vodil češki najemnik Jan Vitovec. 1438 dosežen dogovor po katerem bo razsodil kralj Albrecht II. Albrecht naslednje leto umre.

1440 sklenjeno premirje, ki je bilo dvakrat podaljšano. 1443 je prišlo do obravnave. Celjski se odpovejo svoji kneževini. Pomemben del poravnave je bila tudi obojestranska pogodba o dedovanju, ki je določala, da bi v primeru izumrtja Celjskih Habsburžani dedovali vsa njihova posestva znotraj meja cesarstva. Leta 1456 v bitki pri Beogradu je bil zahrbtno ubit poslednji celjski grof Ulrik. Smrt Ulrika pomeni konec in izumrtje knezov in grofov Celjskih.

ZATON KAROLINŠKEGA OBDOBJA- ARNULF IN KARANTANIJA

871- Ludvik Nemški preda upravo nad obdonavskimi grofijami na moravski meji grofu Aribu. S tem se je spremenila oblastna struktura vzpostavljena 828, ko je bila uprava nad celotno Vzhodno marko združena v rokah prefekta ali kraljevega sinu.

Najkasneje leta 876 po smrti Ludvika Nemškega je Arnulf prevzel gospostvo svojega očeta Karlmana (sin Ludvika Nemškega). To gospostvo je obsegalo Karantanijo, grofijo ob Savi in panonski prostor severno od Drave nekdanjo Kocljevo Panonijo in južno od Drave nekdanjo kneževino Ljudevita Posavskega, ki ji je zdaj kot frankovski vazal vladal Braslav. Obdonavske grofije so bile izvzete iz tega kompleksa.

882-884- med Arnulfom in moravskim Svetopolkom je tri leta divjala krvava vojna v kateri je poleg obdonavskih krajev najbolj trpela prav Panonija. Leta 885 Arnulf sklene mir s Svetopolkom, ki mu je olajšal prevzem oblasti v Vzhodnofrankovski državi.

Središče Arnulfove moči je predstavljala Karantanija. Izgradnja gospodarske infrastrukture (zemljiških gospostev) ter povečanja bogastva v Karantaniji je Arnulfu omogočilo pridobitev Bavarske po letu

880. Bavarska in Karantanija sta postala tisti temelj moči, ki je Arnulfu omogočil dosego naslova vzhodnofrankovskega kralja.

887- Arnulf z vojaško pomočjo Bavarcev in Slovanov pridobi oblast tudi nad Vzhodnofrankovsko državo in postane vzhodnofrankovski kralj. Tudi po letu 887, ko je Arnulf postal vzhodnofrankovski kralj je bil še vedno povezan s Karantanijo. Tako je božič leta 888 praznoval na nekdanjem sedežu karantanskega kneza na Krnskem gradu, ki je s tem edina dokumentirana rezidenca frankovskih vladarjev v širšem vzhodnoalpsko-panonskem prostoru.

Po mnenju nekaterih raziskovalcev je prav z razvojem v Arnulfovem času povezan začetek vojvodine Koroške tedaj pa naj bi bil poostavljen tudi vojvodski stol na Gosposvetskem polju, kar je imelo za posledico spremembo in fevdalizacijo obreda ustoličevanja karantanskih knezov in koroških vojvod. V ta kontekst morda še sodi obnova pkrajinskega episkopata z Karantanijo, ki jo je po letu 873 izvedel salzburški nadškof Teotmar.

Po letu 887, ko je Arnulf postal vzhodnofrankovski kralj so grofovsko oblast v Karantaniji imeli člani bavarskih visokoplemiških družin. Med njimi je bil tudi Luitpold Arnulfov sorodnik in utemeljitelj bavarske vojvodske dinastije Luitpoldov.

Zaradi svoje povezanosti s Karantanijo je Arnulf že v literaturi 11 stoletja dobil pridevek Koroški.

892- Arnulf obnovi boj s Svetopolkom za Podonavje ter poleti 892 pleni po Moravskem. Na pomoč so mu prišli tudi nomadski Madžari. Ti so na zahodu veljali za nove avare.

ISTRA ISTRA ISTRA ISTRA

BIZANC

V času renovatio imperii cesarja Justinjana I je Istra med letoma 525 in 544 prišla v okvir bizantinske države, kjer je potem nepretrgoma ostala več kot dve stoletji. V upravnem oziru je bila bizantinska provinca Istra, ki ji je načeleval magister militum podrejena eksarhu Italije s sedežem v Ravenni. V času bizantinsko ostrogotske vojne je Istra služila kot zbirališče in mostišče bizantinske vojske za njene vojaške pohode v severno Italijo. V začetni fazi bizantinskega gospostva je Istra skupaj z Benečijo tvorila enotno deseto provinco Italije- regio X Venetia et Histria.

Istra je bila zveza v veliki meri avtonomnih mest, ki so med seboj priznavala neposredno oblast magistra militum in formalno suverenost cesarja v Konstantinoplu. Antično rimsko provinco Istro so tvorila le tri mesta-kolonije: Pola, Parenzija in Tergeste. V bizantinski dobi je prišlo do nastanka novih mest, škofij in kastelov.

Preselitev Langobardov iz Panonije v Italijo 568 je povzročila razbitje Benečije in Istre na dva dela:

- Na Istro in priobalno lagunsko Benečijo, ki je ostala pod oblastjo Bizanca
- In na langobardsko kontinentalno Benečijo

Shizma treh poglavij, kot jo je papež Gregor I (Veliki) konec 6 stoletja kar naravnost imenoval istrska shizma je to razklanost severnoitalskega prostora še poglobila.

Shizma treh poglavij imenovana tudi oglejska shizma in istrska shizma je bistveno zaznamovala istrsko zgodovino konec 6 stoletja. Ta v začetku

teološki in cerkveni spor je povzročil cerkveni razkol na severnem Jadranu in je imel tudi izrazito politično in družbeno konotacijo; pomenil je konfrontacijo s papeškim Rimom in cesarskim Konstantinoplom.

Četrty ekumenski koncil v mestu Halkedonu rehabilitira spise treh teologov antiohijske šole zato kasneje shizma treh poglavij. Vendar te spise kot heretične obsodi peti ekumenski koncil v Konstantinoplu leta 553. Naslednje leto pa jih obsodi tudi papež.

Nadškof Pavlin, ki si je kot prvi nadel naslov patrijarha je 568 pred Langobardi zbežal iz Ogleja v Gradež. Taj je dal njegov naslednik patrijarh Elija zgraditi novo še danes stoječo baziliko, ki jo je leta 579 programsko posvetil Eufemiji mučenici iz Halkedona.

Nekaj let pred posvetitvijo nove stolnice je patriarh Elija v Gradežu sklical sinodo, ki se je je udeležilo 18 škofov oglejskega patriarhata. Istrskih škofov je bilo pet. Sinoda je pomenila vrh oglejske shizme in izkazuje popolno enotnost patriarhata.

Po neuspelem poskusu papeža Pelagija II, da z pismi pridobi patriarha Elijo in na miren način reši zadevo se je v spor vmešala bizantinska oblast in vojaško posredovala. V Gradež je prišel eksarh Smaragd in je novoposvečenega patriarha Severa na silo odpeljal v Raveno, kjer se Sever s tremi istrski škofi ni odpovedal shizmi treh poglavij. Toda ko so se aretirani škofje vrnili domov jih ljudstvo in drugi škofje niso hoteli priznati. Na ta način je med škofi oglejske metropolitije nastal razkol v vprašanju shizme.

Razkol je bil odpravljen 590, ko se je na sinodi v lagunskem kastelu Maranu, ki se je je udeležilo 10 škofov. Patriarh Sever se je pridružil shizmatični večini škofov svoje metropolitije. Istega leta je bil za papeža izbran Gregor Veliki, ki je že takoj na začetku hotel doseči cerkveno enotnost v Italiji je poklical patriarha Severa in njegove privrženca na sinodo v Rim, kjer naj bi se vrnili v naročje matere cerkve. Poskus je spodletel, ker so se škofje oglejskega patriarhata s tremi pismi-prošnjami obrnili na cesarja Mavrikija. Cesar je privolil v stališče zastopano v pismih, da naj se vprašanje cerkevne enotnosti to je odnosi med Oglejem in Rimom rešujejo v Konstantinoplu pred cesarjem šele potem, ko bodo premagani barbari (Langobardi) ter z ukazom prepovedal

papežu, da bi predse poklical Severa in njegove škofove. To je bila velika zmaga shizmatičnih škofov vendar ta ni dolgo trajala.

Papež Gregor Veliki je bil vztrajen in njegov nenehni pritisk pobuda in pisma so začela osipati enotnost shizmatičnih škofov. Temu je prispevala tudi vedno bolj negotova situacija v Istri, ki je bila vedno bolj izpostavljena slovansko-avarskim pritiskom.

Odpuščanje shizmi in sprejem katolištva je pomenilo vključitev v bizantinsko-rimsko sfero, kar je dajalo realnejše upanje na podporo in pomoč papeža in še posebej cesarja pred nevarnostmi, ki so grozile.

Pozimi leta 602 se je shizmi odrekel tudi tržaški škof Firmin. S Firminovim prestopom med katolike so shizmatiki izgubili SZ Istro. Leta 607 umre patriarh Sever. Njegova smrt je povzročila daljnosežne posledice. Prišlo je do dvojnih volitev v oglejskem patriarhatu in posledično do nastanka dveh patriarhatov:

- Katoliški gradeški patriarhat na bizantinskem ozemlju
- Shizmatični oglejski patriarhat na langobardskem ozemlju

Postavitev katoliškega patriarha v Gradežu leta 607 je povzročila hiter zlom shizme na bizantinskem ozemlju.

OGLEJSKI PATRIARHI KOT MEJNI GROFJE NA KRANJSKEM

Kralj Henrik IV je Kranjsko podelil oglejski cerkvi in njenim patriarhom prvič 1077(začasno) in nato še drugič 1093. S tem so oglejski patriarhi postali mejni grofje na Kranjskem. Oglejska mejnogrofovsko oblast na Kranjskem je bila bolj formalna kot dejanska, saj s jo patriarhi podeljevali naprej svojim namestnikom v dedni fevd. Te oblasti oglejskih patriarhov je bilo dokončno konec 1282, ko je kralj Rudolf I. Habsburški podelil svojima sinovoma Avstrijo, Štajersko in Kranjsko kot državni fevd.

Mejna grofija Kranjska se je izoblikovala po prenehanju madžarskih vpadov. Prvič se omenja v dveh listinah cesarja Otona II. Otonska Kranjska je sprva obsegala le Gorenjsko, Ljubljansko kotlino in vzhodno Notranjsko. Večina Dolenjske je spadala v okvir Savinjske marke oziroma grofije.

Do okrog 1000 je bil kranjski mejni grof podrejen oblasti bavarskega oziroma koroškega vojvode, po letu 1000 pa neposredno kroni. Pred sredo 11 stoletja je prišla v vplivno sfero in pod oblast kranjskega mejnega grofa tudi Savinjska marka- od tu kasneje dvojno ime za Kranjsko: Kranjska in Slovenska marka.

S smrtjo kranjskega mejnega grofa Ulrika Weimar- Orlamunde 1070 (Ulrik je bil mejni grof tudi v Istri) je Kranjska grofija prišla pod neposredno oblast kralja Henrika IV. Šele boj za investituro je prisilil Henrika IV, da jo je dal iz rok.

1077- je spomladi po povratku iz Canosse postavil Luitolda Eppensteinskega za koroškega vojvodo in podelil svojemu nekdanjemu kanclerju Sieghardu, ki ga je 1068 postavil za oglejskega patriarha v last Furlansko grofijo. Sieghard je Henrika IV nato spremljal nazaj v Nemčijo,

kjer je v Nürnbergu 11. junija 1077 z dvema listinama sprejel v last še grofijo Istro in mejno grofijo Kranjsko.

Na ta način so pod patriarhovo oblast prišle tri grofije z vsemi pripadajočimi dohodki, pravicami in vojvodsko oblastjo, ki so kontrolirale vzhodne dohode v Italijo.

Nekaj mesecev po Nürnbergu je umrl patriarh Sieghard in kralj je za novega patriarha postavil svojega kaplana in augsburškega kanonika Henrika, ki pa je pozimi 1079 prisegel zvestobo papežu Gregorju VII., Henrikovemu sovražniku. To bi lahko bil razlog, da je Henrik IV. Ogleju odvzel Istro in Kranjsko in ju najverjetneje obe podelil Henriku Eppensteinskemu, bratu koroškega vojvode Luitolda. Toda kasneje se je izkazalo, da je oglejski patriarh Henrik v Rimu igral dvojno igro in da je bil zvest Henriku IV. Storjeno škodo je Henrik IV skušal vsaj deloma popraviti s tem, da je podelil oglejski cerkvi škofiji v Trstu in Poreču.

Ko je oglejski patriarh postal Ulrik Eppensteinski; brat koroškega vojvode Luitolda ter istrskega mejnega grofa Henrika so Eppensteinci dosegli enega vrhuncev svoje moči toda že 1090 je umrl koroški vojvoda Luitold. Njegov brat, Henrik Eppensteinski je bil postavljen za koroškega vojvodo.

1093- Henrik Eppensteinski je bil postavljen za koroškega vojvodo, zato se je odpovedal Istri in Kranjski. Pogajanja o tem so se končala šele 1093 v Paviji, kjer je Henrik IV podrdil Henrika Eppensteinskega za koroškega vojvodo in je Kranjsko vrnil Ogleju. Tako se je Kranjska vrnila Ogleju ne pa tudi Istra, katero je cesar podelil sinu leta 1070 umrlega istrskega in kranjskega grofa Ulrika Weimar-Orlamunde.

O drugem vladanju oglejskega patriarhata na Kranjskem ne vemo praktično nič. Kranjska se kot mejna grofija ne omenja celo 12. stoletje. Ni nobene listine, ki bi dokazovala da so si oglejski patriarhi v 12. stoletju lastili Kranjsko.

Vemo, da je na začetku 13. stoletja na Kranjskem vladal istrski mejni grof Henrik IV. Andeški. Grofje Andeški so si položaj namestnikov na Kranjskem pridobili sredi 12. stoletja. Ko je bil obtožen sodelovanja v umoru kralja Filipa Švabskega mu je na državnem zboru 1209 bila odvzeta Istra in Kranjska. Toda cesarstvu se je vrnila samo Istra, ki jo je

cesar podeljeval naprej, ne pa tudi Kranjska za katero bi lahko patriarh dokazal, da mu pripada. Po tem lahko sklepamo, da si Kranjska ni vrnila cesarstvu zato, ker je Andeški ni imel v fevd od njega, ampak se je vrnila tistemu, ki mu jo je podelil- oglejski cerkvi. Ali je oglejska cerkev Kranjsko podelila ponovno v fevd ali pa jo je obdržala v svoji neposredni oblasti ni znano.

Oglejski patriarhi na Kranjskem torej niso vladali sami ampak so mejno grofovsko oblast, ki jim je pripadal dajali v dedni fevd svojim namestnikom. Na ta način so si Kranjsko dejansko odtujili.

1228- Šele, ko je umrl Henrik IV Andeški leta 1228 je njegov brat oglejski patriarh BERTOLD spet postal aktiven po vprašanju Kranjske. Toda vmešal se je tudi drugi brat meranski vojvoda Oton VII, ki je hotel na Kranjskem zasesti Henrikovo mesto.

1230 V patriarhovo korist razsodi cesar Friderik II. Bertold je bil eden od glavnih posrednikov v sklenitvi mira med Friderikom II in papežem Gregorjem IX in v zahvalo mu je Friderik potrdil Kranjsko.

Oglejski cerkvi je bila Kranjska tako še enkrat potrjena, vendar se je za gospostvo na Kranjskem pojavil nov konkurent- avstrijski in štajerski vojvoda Friderik II Babenberžan. Poroka Friderika II Babenberžana 1229 z Agnes, hčerko Otona VII ga je naredila za enega največjih zemljiških posestnikov na Kranjskem. Že leta 1232 si je nadel naslov dominus Carniole.

Ko je cesar Friderik II leta 1236 zaradi izobčenja odvzel istoimenskemu babenberškemu vojvodi državne fevde in jih podredil svoji neposredni upravi so k njim poleg Avstrije in Štajerske šteli tudi Kranjsko- čeprav jo je cesar 1230 potrdil patriarhu Bertoldu.

1246- umre vojvoda Friderik II Babenberžan. Njegova smrt je pomenila konec Babenberžanov. Po smrti vojvode Friderika II Babenberžana se je patriarh Bertold spet aktiviral v Kranjski. Prestopil je na papeško stran in si je naredil cesarja za sovražnika.

1248- Cesar Friderik II je v Avstriji in na Štajerskem za državnega namestnika postavil goriškega grofa Majnharda III vendar je njegova oblast segala tudi čez Kranjsko. Majnhard III je plenil po Kranjskem in je patriarha Bertolda spravil v tako stisko, da se je moral povezati s starim

tekmečem svoje družine Spanheimom, ki so na Kranjskem želeli zasesti položaj, ki ga je imel Friderik II Babenberžan. Zato se je Ulrik III Spanheimski 1248 poročil z njegovo nekdanjo ženo Agnes. Leta 1250 je z Bertoldom sklenil vojaško zvezo proti goriškim grofom. Bertold mu je tudi dal mejnogrofovsko oblast na Kranjskem.

1251 umre patriarh Bertold in za oglejsko cerkev, ki je pod njegovo vlado dosegla enega svojih vrhuncev se je začelo novo obdobje.

V drugi polovici 13 stoletja je jugovzhod nemške države doživel burno razdobje. Burno politično zgodovino na tem prostoru so zaznamovali Otokar II, goriško-tirolski grofje, Habsburžani, izumrli so Spanheimi. V tem času so Kranjsko po izumrtju Spanheimov v svoji oblasti za kratek čas imeli Otokar II in tudi tirolsko- goriški grof Majnhard IV, ki jo je dobil od Habsburžanov.

Oglejski patriarh je demonstrativno še vztrajal pri naslovu marchio Carniol toda zadeva je zanj bila dokončno izgubljena, ko je Rudolf I. Habsburški decembra 1282 podelil svojim sinovoma Avstrijo, Štajersko in Kranjsko kot državne fevde. S prihodom Habsburžanov v avstrijsko Podonavlje in Vzhodne Alpe se je za zgodovino tega prostora začelo novo poglavje.

Formalno se oglejska cerkev oblasti na Kranjskem ni nikoli odpovedala. Njeni patriarhi so še do srede 14 stoletja občasno nosili naslov kranjskega mejnega grofa.

KRANJSKA – VISOKI IN POZNI SREDNJI VEK- PATRIARHI KOT MEJNI GROFJE NA KRANJSKEM

Leta 1077 in leta 1093 kralj Henrik IV je oglejski cerkvi podelil Kranjsko. Oglejski patriarhi so postali mejni grofje na Kranjskem. Mejna grofija Kranjska se je izoblikoval po prenehanju madžarskih vpadov leta 955. Do leta 1000 je bil kranjski mejni grof podrejen oblasti bavarskega oziroma koroškega vojvode, nato pa neposredno kroni. Pred sredo 11 stoletja pride pod oblast mejnega grofa Savinjska marka. Slovenska marka je namreč pomenila staro Savinjsko krajino. Leta 1061 mejni grof Kranjske Ulrik Weimar-Orlamunde umre, Kranjska pride pod kralja Henrika IV. Leta 1077 oglejski patriarh dobi od Henrika IV Grofijo Istro, Kranjsko in furalnsko grofijo. To ozemlje je kmalu izgubil Henrik IV mu jo je dvzel in dal ozemlje Henriku Eppensteinskemu. Eppensteinci so dosegli enega vrhuncev svoje moči. Novi koroški vojvoda je ponovno podelil oglejski cerkvi še mejno grofijo Kranjsko leta 1093. Koroški vojvoda Henrik Eppensteinski se odpove še Istri in Kranjski, Kranjska se vrne Ogleju.

V 12 stoletju se Kranjska kot mejna grofija ne omenja. Oglej je dal mejno grofijo na Kranjskem v (pod)fevd in Andeški grofje so na Kranjskem vladali kot patriarhovi namestniki. Tako so si oglejski patriarhi Kranjsko odtujili. Grofje Andeški so si položaj namestništva na Kranjskem pridobili okrog 12 stoletja.

Takrat imajo že celotno vzhodno Gorenjsko s središčem v Kamniku. Položaj patriarha kot mejnega grofa na Kranjskem je bil že od začetka šibak zaradi majhnega števila posesti, ki so bila raztresena. Patriarhu je

stalo v 12 stoletju nasproti več 12 velikih zemljiških posestnikov zaradi takšne teritorialne razdrobljenosti se je zdelo, da je mejna grofija razpadla, državna oblast pa ugasnila. V Istri pa je Oglejska cerkev pod patriarhom Volfgerom in Bertoldom Andeškim začela uveljavljati deželno knežjo oblast. Patriarhi nikoli niso obiskali Kranjske. Bertold je šel v Kranjsko, da bi uveljavil pravice. Z bratom Henrikom IV Andeškim ni dosegel dogovora. Do odločitve v patriarhovo korist pride šele leta 1230 po posredovanju cesarja v južni Italiji – Bertold posrednik v sklenitvi miru med Friderikom I in papežem Gregorjem IV.

Friderik II potrdi oglejski cerkvi posest in ji hoče prepustiti Kranjsko. Pojavi pa se Friderik II Babenberžan 1248 goriški grof Majnhard III postane namestnik v Avstriji in na Štajerskem. Njegova oblast sega tudi čez Kranjsko. Majnhard stisne Bertolda, kateri se mora povezati s Spanheimi.

1251 umre Bertold – novo obdobje za Oglej. Po izumrtju Spanheimov zasije Otokar II Premysl. Goriški grofje se dvignejo pridejo pa tudi Habsburžani. Premysle 1270 dobi Kranjsko. 1275 so Premyslu odvzeti državni fevdi, tudi Kranjska. Rudolf I postavi za glavarja goriško-tirolskega grofa Majnharda IV in mu leta 1279 zastavi Kranjsko. 1282 Rudolf I podeli sinovoma Avstrijo, Štajersko in Kranjsko kot državne fevde. S prihodom Habsburžanov v Avstrijsko Podonavje in vzhodne Alpe se za zgodovino tega prostora začne novo obdobje. Formalno se Oglejska cerkev oblasti na Kranjskem ni nikoli odpovedala. Njeni patriarhi so do srede 14 stoletja občasno nosili naslov Kranjskega mejnega grofa.

IZVOR IN ZAČETKI ŠKOFIJSKE POSESTI NA DANAŠNJEM SLOVENSKEM OZEMLJU

Prostor današnje Republike Slovenije je bil okrog 1200 v cerkveno-upravnem oziru razdelejen med šest škofij, ki so pripadale kar štirim cerkevenim pokrajinam:

- OGLEJ- oglejski patriarhat zajemal največji del današnje Slovenije med Dravo, Sotlo, Kolpo. Podrejene škofije v Trsu in Kopru sta se raztezali tudi čez današnje slovensko ozemlje.
- SALZBURG- pripadal severozahodni del Slovenije med Dravo in Muro
- Nadškofije v GRANU in KALOCSI – Prekmurje razdeljeno med škofijami v Gyoru in Zagrebu

Od te cerkvenoupravne razdelitve slovenskega ozemlja pa se je precej razlikovala slika posesti, ki so jih tu imele škofije. Od naštetih so velika zemljiška posestnika bila le Oglej in Salzbrug in tri škofije salzburške cerkvene pokrajine, ki drugače tu niso imele cerkvene jurisdikcije: FREISING, BRIKSEN, KRKA.

Škofije so le deloma same razpolagale z vso to posestjo, ki so jo imele organizirano v zemljiška posestva. V glavnem so ta posestva bila pod ministerialno upravo fevdalnih družin. Tako so salzbruški ministeriali bili gospodje Ptujski, goriški grofje so priznavali zase oglejski fevd Gorico, takšna cerkvena posestva so imeli tudi Vovbrški, Ortenburžani, Celjski. V

glavnem vse pomembnejše plemiške družine so posedovale škofijske fevde.

Prav podeljevanje škofijske zemlje v fevd je za škofije imelo v največji meri za posledico odtujevanje in na koncu izgubo teh posesti. Visoki plemiči so si v poznem srednjem veku alodizirali in tako prisvojili marsikateri škofijski fevd.

SALZBURG

Salzburg je bil prvi, ki si je pridobil posest v slovenskem ozemlju. Že 796 na vojaškem pohodu Pipina v Avarijo je bila določena meja cerkvene jurisdikcije med Salzbrugom in Oglejem. Salzburg je dobil prostor severno od Drave. V drugi polovici 9 stoletja je Salzburg imel že v lasti in posesti večino Ptuja. Tako nam kaže listina kralja Arnulfa iz leta 885 oziroma 890 za katere je znano, da so falsifikati. 1043 je sklenjena zamenjalna pogodba z Hemo- Salzburg dobi Rajhenburg ob Savi.

HEMIN ROD

Listine kralja Arnulfa iz konca 9 stoletja in listine Henrika II in Konrada II iz prve polovice 11 stoletja kažeta, da je prostor ob spodnji Savi moral pripadati t.i. HEMINEM RODU in ne Salzburgu. Hemi in njenemu možu Vilijemu II so darovnice kraljev Otona II, Henrika II in Konrada II in mogoče tudi sumljiva darovnica kralja Arnulfa prinesle ogromno posest na današnjem Slovenskem.

Hema in Vilijem sta bila najpomembnejši in najbogatejši visokoplemiški rod na tem prostoru. V začetku 11 stoletja so se njihova posestva razprostirala od Furlanije na zahodu do hrvaške meje na Sotli na vzhodu in od Donave na severu do Save in Krke na jugu. Vsa ta posest se je v začetku 11 stoletja združila s poroko Heme in Vilijema II.

Toda uboj Heminoga moža Vilijema II 1036 je imel za posledico, da se je ta ogromna posest razpadla, saj so sinovi umrli pred očetom. Hema je 1043 precejšen del posesti namenila sorodstvu, znotraj katerega je izstopal Askvin. Istega leta je sklenila zamenjalno pogodbo z salzburškim nadškofom Balduinom s katero je nadškof prepustil Heminim lastniškim cerkvam krstno in pogrebno pravico ter desetine v zameno pa je prejel posestvo Rajhenburg ob Savi.

Največji del pa je namenila svoji ustanovi ženskemu benediktinskemu samostanu v Krki na Koroškem. Že slabih 30 let po ustanovitvi je bil samostan v Krki ukinjen. To je bojda zaradi z benediktinskim redom neskladnega življenja tamkajšnjih nun naredil salzburški nadškof Gebhard, ki je z dovoljenjem papeža Aleksandra II in kralja Henrika IV na njegovem mestu 1072 ustanovil škofijo z bistveno skromnejšim obsegom.

Številni vodilni plemiški rodovi visokega in poznega srednjega veka širšega vzhodnoalpskega prostora so ali izhajali iz Heminega rodu ali pa so se okoristili na račun njegove bogate dediščine. Mednje sodijo plemeniti Prisi iz Puchsa in od njih izvirajoči grofje Višnjegorski, Vovbrški grofje, Plainski in Pfannberški in verjetno tudi Žovneški oziroma Celjski.

FREISING

Začetki freisinške kranjske posesti so zvezani z dvema darovnicama mladega kralja Otona II iz 973 škofu Abrahamu. Tako je bavarska škofija dobila celotno Selško dolino z Loko, zahodni del Sorškega polja in največji del Poljanske doline. Te darovnice svojega očeta je potrdil Oton III 989. Leta 1002 je Henrik II tej freisinški gorenjski posesti dodal še ozemlje Stražišča pri Kranju katero je postalo integralni del škofije le še 1039.

Manj transparenten je izvor freisinške dolenjske posesti vendar so tudi te posesti v večji ali manjši meri rezultat darovnice. Za posest severno od Krke je upravičeno smatrati, da je nekoč pripadala Hemi. Freisinška posest v Istri je v glavnem rezultat darovnice kralja Henrika IV iz 1067 škofu Ellenhardu. Gospostvo ni bilo nikoli izvzeto iz javne oblasti mejnega grofa in nato deželnega gospoda Kranjske. Kljub temu je freisinški škof imel v njem proste roke glede gospodarskih in upravnih ukrepov. Vodil je sistematično kolonizacijsko politiko. Njen namen je bilo intenziviranje gospodarstva pridobljenega teritorija.

BRIKSEN

Imeti nadzor nad strateško pomembnimi alpskimi prelazi, ki so povezovali Italijo in Nemčijo je v srednjem veku je bilo izrazito pomembno. Tu je imel Brixen najpomembnejšo vlogo. Imeti brixenškega škofa za zaveznika je pomenilo imeti to pot odprto.

Začetki Briksenške posesti segajo v leto 1004, ko je Henrik II na svojem pohodu v Italijo z darovnico škofu Albuinu položil temelje briksenške posesti v blejskem koncu. Leta 1011 je Henrik II dopolnil daritev iz leta 1004 in je Briksnu namenil še blejski grad in vso preostalo obdelovalno zemljo, ki jo je imela krona med obema Savama. Leta 1040 je nato Henrik III z dvema darovnicama namenil Briksnu še vso kraljevo posest z gozdom vred med Tržiško Bistrico na vzhodu in Savo Dolinko na zahodu ter gozdove med obema Savama. Briksenski škof Altvin je poleg Albuina najzaslužnejši za oblikovanje briksenskih cerkvenih posesti s središčem na Bledu. Temu nam pričata dve kraljevi darovnici (Henrik IV je 1063 podaril gozdove na Jelavici in 1073 lovsko pravico pod Karavankami in kar 46 tradicijskih notic.

OGLEJ

Oglej je prva škofija, ki je posestno posegla v prostor današnje Slovenije. To se je zgodilo 921, ko je cesar Berengar I. prepustil oglejski cerkvi prostor okoli kasnejšega grada Devin. Leta 931 je sledila podobna podelitev kastela v Miljah s strani kralja Huga iz Provanse in njegovega sina Lotarja. To je bil prvi otipljiv posestni korak v Istri, kjer si je 977 pridobil Izolo. Največji posestni korak oglejskega patriarhata v Istri je bil 1102, ko mu je Ulrik II. Weimar-Orlamunde skupaj z ženo prepustil skoraj vso alodialno posest, ki jo je imel v Istri (11 gradov in kaštelov)

Severneje ob srednji Soči je Oglej razširil svojo posest z dvema darovnicama Otona I. Leta 964 in 967. Kranjska se je patrijarhu posestno odprla šele 1040, ko mu je Henrik III podaril 50 kraljevskih kmetij v Cerknici in okoliških vaseh na Notranjskem. Gre za največjo vladarsko podelitev v obliki kraljevskih hub v slovenskem prostoru sploh.

Zanimivo je, da je listina Henrika III iz 1040 edina vladarska darovnica s katero je Oglej dobil posest na Kranjskem in v tem oziru se bistveno razlikuje od Freisinga. Je pa zato oglejska cerkev ta manjko nekako kompenzirala s tem, da ji je Henrik IV. 1077 in nato še enkrat 1093 podelil v last MEJNO GROFIJO KRANJSKO z vso pripadajočo oblastjo, pravicami in dohodki.

Temelji zemljiške posesti škofij na slovenskem ozemlju so v glavnem položeni med okrog 970 in 1070.

Indikativno je, da so od petih škofij, ki so imele v slovenskem prostoru veliko zemljiško posest, kar štiri spadale v bavarsko cerkveno pokrajino. Po koncu madžarskih vpadov je ta prostor postal območje, kjer se svoje interese iskale tako bavarske škofije kot plemiči. Ta škofijska posest je nastajala tako s podelitvijo kraljeve zemlje (Freising, Briksen) kot tudi privatne posesti (Krka).

KOROŠKA

Čeprav je Koroška postala vojvodina več kot 200 let pred Štajersko, se je v deželo razvila šele konec srednjega veka. Kakor je bil pojav Koroške Vojvodine 976 veličasten je bil kratkotrajen v 100 letih do 1077, ko so Eppensteinci postali dedni koroški vojvode, je imela kar 10 vojvod. Razen Adalbera Eppensteinskega je malokdo med njimi pomenil kaj v Vojvodini. Nekateri z njo niso imeli nikakršnih stikov, niso izstavljali listin ali pa jih v Vojvodino sploh nikoli ni bilo. Čast in naslov koroškega vojvode sta jim služila le za dosego državnoknežjega ranga. Še tisto oblast, ki so jo imeli na Koroškem je omeljeval valpet, ki je upravljal tamkajšnjo kraljevo zemljo. Prvi nosilec tega urada, ki je na Koroškem omenjen med 965 in 1027 je bil Hartvik. Ta bogata posest, ki si jo je pridobil na zaupanju je preko njegovih dveh hčera prešla na eni strani na Aribonce na drugi strani pa na Vovbrške grofe. Namesto vojvod so si ključne položaje na Koroškem zagotovili posvetni in cerkveni prejemniki kraljeve zemlje. Od teh sta bili najpomembnejši nadškofija Salzburg in škofija Bamberg. Salzburg si je začel utirati pot že s karantanskim

misijonom od srede 8 stoletja naprej. Breže so bile do konca 13 stoletja najpomembnejše koroško mesto. Odločujoča za koroško zgodovino je bila tudi 1007 ustanovljena frankovska škofija Bamberg. Njen ustanovitelj Henrik II ji je na Koroškem namenil bogato posest, kjer je posebej izstopal strateško pomembni Beljak. Tu se že 878 omenja most čez Dravo, 979 pa še grad, dvor in cerkev. Beljak je bil in je še danes najpomembnejše prometno vozlišče Koroške. S privilegijem Henrika IV iz 1060 je dobil tržno pravico in bil izvzet iz oblasti koroškega vojvode. Ta privilegij je tvoril eno temeljnih pravnih podlag za to, da je Bamberg vse do 1535 ohranil državno neposrednost in eksteritorialnost vseh svojih koroških posesti.

EPPENSTEINCI

Cerkev in plemstvo sta bila takrat dominirajoči sili tako, da je koroškemu vojvodi ostalo le malo možnosti za izgradnjo lastnega močnega teritorialnega gospostva. Šele, ko so Eppensteinci 1077 drugič postali koroški vojvode je postala možnost preboja vojvodske moči na Koroškem mogoča in verjetna. Eppensteinci so bili prvi vojvode, katerih interesi so bili usmerjeni predvsem na Koroško- ta je šele z njimi dobila vojvodsko dinastijo za daljše časovno obdobje: vojvodski naslov je postal deden v njihovem rodu. Z Luitoldom je naslov koroškega vojvode visokoplemiškega roodu, ki je bil v Vojvdini doma in je imel v njej bogata posestva. Luitolda je 1090 nasledil brat Henrik, ki je bil istrski mejni grof in odvetnik oglejske cerkve. Ulrik (tretji brat) ki je bil najprej opat v St. Gallenu je 1086 postal oglejski patriarh in nosilec javne oblasti v Furlaniji. Leta 1093 mu je Henrik IV podelil še mejno grofijo Kranjsko. V rokah Eppensteincov se je na JV nemške države skoncentrirala velika moč. Dinastija je s smrtjo vojvode Henrika 1122 izumrla.

SPANHEIMI

1269 dobili naslov koroških vojvod niso pa dobili Eppensteinskih posesti. Moč je bila omejena samo na centralne predele Vojvodine Koroške v trikotniku Št. Vid – Celovec- Velikovec. Prostor okoli Št. Vida so pridobili na račun Bamberga šele 1176 in tam ustvarili svoj prvi vojvodski trg, ki se je v prvi polovici 13 stoletja razvil v vojvodsko rezidenco in glavnim mestom. V 16 stoletju se je na Koroškem končal razvoj v deželo, katere center je postal Celovec. 1518 je koroški deželni knez, cesar Maksimilijan I. to mesto podaril koroškim deželnim stanovom in ti so sem iz Št. Vida prenesli svoj sedež. Tako je bil Celovec drugi vojvodski trg. Z Bernhardom začnejo Spanheimi načrtno izgajevati deželnoknežjo oblast.

Konec 13 stoletja se že omenja koroško deželno pravo. Zaradi močnega položaja Salzburga , Bamberga in Goriških grofov , Ortenburžanov in Vovbrških grofov Spanheimom ni uspelo ustvariti deželnoknežjega gospostva v Vojvodini. Bernhard leta 1227 doživi poraz v poskusu, da bi dobil bamberški Beljak. Zaradi šibkosti svojega položaja na Koroškem so Spanheimi svoje težišče prenesli izven Vojvodine na jug v Ptujsko marko, Istro, deloma v Furlanijo in predvsem na Kranjsko, kjer so imeli dva velika posestna kompleksa s središčema v Ljubljani in v Kostanjevici na Krki. Tu si je Ulrik I. 1248 uspel pridobiti andeško-višnjegorsko dediščino. Toda 1269 so z njegovo smrtjo Spanheimi izgubili naslov koroškega vojvode. Zadnji Spanheim, Ulrikov brat Filip je izgubil igro za koroški vojvodski naslov, ki ga je dobil njegov bratranec Otokar II. Premysl, češki kralj, ki je po Ulrikovi smrti takoj zasedel Koroško in Kranjsko. 1278 je Otokar propadel in naslov Koroškega vojvode so si 1286 pridobili Tirolsko- Goriški grofje, ki so ga nosili do 1335. Majnhard je bil 1286 ustoličen za koroškega vojvodo.

ŠTAJERSKA

Dežela Štajerska se je v svojem kasnejšem obdobju razprostirala čez ozemlje, ki so ga okrog preloma prvega v drugo tisočletje pokrivala Karantanska in Savinjska mejna grofija ter grofije, ki so se nahajale ob zgornji Muri in Aniži pa tudi slovenskem Podravju.

Njeni začetki so povezani zlasti s Karantansko mejno grofijo. Kot prvi mejni grofje Karantanske krajine se v razdobju od leta 970 do 1035 uveljavljajo Eppensteinci. Adalbero Eppensteinski, ki je kot mejni grof leta 1012 postal še koroški vojvoda je obnovil na samem začetku 11. stoletja prekinjeno zvezo med mejno grofijo in vojvodino, kar se je odrazilo v imenu prve. Dobila je karantansko ime: marcha Karentana. Ko je cesar Konrad II leta 1035 Adalberu odvzel njegovo vojvodsko in mejnogrofovsko oblast se je Karantanska krajina, kjer so novi krajinški postali grofje iz Wells-Lambacha, dokončno ločila od vojvodine Koroške. Ta krajina se ni obdržala. Leta 1050 so jo v celoti pobili družinski sovražniki in mejno grofijo je prevzel svak ubitega Gotfrieda, Otokar I. S smrtjo Gotfrieda je v roke Tranggancev prišel tudi grad Steyr z obsežnim gospostvenim ozemljem in kraj Enns ob izlivu Aniže v Donavo. Mejno grofijo so upravljali ob Muri iz Tranngana z njo so se začele povezovati štiri grofije: Aniška, Leobenska, Judenburška, Muriška. Tranngan je spadal pod oblast bavarskega vojvode, ki je imel še leta 1176 v otokarskem Ennsu svoj sodni zbor. Novi mejni grofje so bili vazali bavarskega vojvode in zato so tudi njihovo mejno grofijo na Muri začeli šteti k Bavarski. Mejni grof Otokar IV se leta 1180 kot novi vojvoda loči od Bavarske in ne od Koroške.

V srečnem nizu dedovanj je bila gotovo pomembnejša in odločilna dediščina po letu 1122 izumrlih Eppensteinskih v okviru katere so bila najbolj dragocena relativno zaokrožena ter skelnjena področja ob zgornji Muri in Murici. S pomočjo te dediščine je mladi Leopold Silni (1122-1129), ki je istega leta nasledil tudi svojega očeta postal najmočnejši gospod v svoji mejni grofiji. Nov položaj mu je omogočal, da je začel pritiskati na svobodno plemstvo v krajini in si ga podrejal kot ministeriale. Še uspešnejše je to politiko nadaljeval njegov sin in naslednik Otokar III (1129-1164), ki velja za utemeljitelja štajerske kneževine. Leta 1147 je v Mali Aziji na drugem križarskem pohodu umrl Bernhard Spanheimski, ustanovitelj samostana v Vetrinju na Koroškem, ki je imel v slvenskem Podravju veliko posesti. Njegova dediščina je Otokarjem prinesla pomembne ministerialne plemiške družine in gospostva in z njimi: Radgono, Maribor in Laško. Na severu je Otokarjem dediščina po Formbachih leta 1158 prinesla še Piltensko grofijo severno od Semmeringa na katerem je Otokar III dve leti kasneje ustanovil poseben

Špitol, ki je imel izrecno nalogo dograditi tamkajšnjo tovarno pot v pravo cesto.

Friderik I. Barbarossa v letu pridobitve fornbaške dediščine naslovil Otokarja III kot kenza. Otokarjev prevzem novega grba bel panter na zeleni podlagi je postal simbol dežele Štajerske. Otokarji okrog leta 1160 dosegli deželno knežji položaj. 1156 se jim je podredila še ena zadnjih svobodnih plemiških družin, gospodje iz Stubinga.

Otokar III začel načrtno oblikovati novi oblastni center dežele z deželno knežjim dvorom pa tudi s sodiščem za tamkajšnje plemiče. Deželno pravo je bilo zapisano šele konec 14 stoletja- omenjeno pa je že v Georgenberškemu privilegiju iz leta 1186.

Otokarja III ki je malo pred smrtjo še uspel ustanoviti kartuzijanski samostan v Žičah je nasledil njegov sin Otokar IV, ki ga je Friderik I. Barbarossa ob obračunu z bavarskim in s saškim vojvodo Henrikom Levom 1180 povzdignil v štajerskega vojvodo, njegovo gospostveno območje pa v Vojvodino Štajersko. Mladi štajerski vojvoda zaradi gobavosti ni mogel imeti otrok. Zavedel se je bližine smrti, zato je za svojega naslednika designiral Leopolda V. vojvodo Avstrije iz rodbine Babenberžanov. Ta je ministerialom zagotovil pravice. Ministeriali so postali del dežele. Babenberžani (1192-1246). Štajerska se je najhitreje razvila v deželo.

OBRED USTOLIČEVANJA KOROŠKIH VOJVOD

1414 se je dal Ernest Železni kot zadnji koroški vojvoda ustoličiti po prastarem običaju. O tem pričata še danes ohranjena knežji kamen in vojvodski stol. Obred je potekal tako, da je pred slovenskega kmeta, koseza, ki je sedel na knežjem kamnu, prišel vojvoda. Ko je od njegovega spremstva dobil pritrdilne odgovore na njegova vprašanja, mu je kmet kot sebi enakemu- vojvoda je bil oblečen v kmečko obleko- prepustil knežji kamen in mu s tem simbolno izročil oblast v Vojvodini. Novi vojvoda je pred tem že prejel Vojvodino Koroško od vladarja v fevd. Ampak šele po tem delu obreda, ki je potekal pri Krnskem gradu ga je krški škof med mašo pri Gospe Sveti blagoslovil. Tisto popoldne je moral vojvoda z vojvodskega stoola na Gosposvetem polju podeljevati fevde. Spremljevalcem 1335 ustoličenja Habsburžana Otona se je zdela ta ceremonija smešna zato se je Friderik III, ki je menil da je

kmečki obred preveč poniževalen za vojvodo, izognil ustoličenju in ga s tem tudi dokončno odpravil. Vendar je ta obred vzbujal pozornost večine piscev. Med njimi je bil znani francoski pravni zgodovinar Jean Bodin preko njegovega dela je ustoličevanje poznal tudi Thomas Jefferson, predsednik ZDA. Ustoličevanje ima svoje korenine še v predfevdalnem času in je preostanek gentilne ureditve Karantancev. To na potrjuje *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* s poročilom, da so Karnatanci naredili najprej Gorazda in nato še Hotimirja za svojega kneza.

VIRI ZA USTOLIČEVANJE

- Temeljni viri o ustoličevalne obredu so trije ohranjeni v najstarejših rokopisih iz 14 stoletja.
- 1. Vložek v dveh rokopisih nemške pravne knjige ŠVABSKO OGLEDALO (Giessenski rokopis iz 14 stoletja; staro gallenski rokopis iz 15 stoletja)
- 2. Opis v prvem delu Avstrijske rimane kronike. Napisal jo je zgornještajerski vitez Otokar med 1306-1308
- 3. Opis v kroniki *Liber certarum historiarum* (napisal Janez Vetrinjski -1343)

FREISINŠKO GOSPOSTVO

Da bi si te zapletene procese bolj lažje in konkretno predstavljali, nam kot dober primer in model služi lahko služi loško gospostvo freisinških škofov na Kranjskem. Je med vsemi zemljiškimi gospostvi na širšem slovenskem ozemlju najbolj primerno za opazovanje določenih zgodovinskih procesov na mikro nivoju. Temleje gospostva je 973 položil cesar Oton II, ki je freisinškemu škofu Abrahamu podaril dve darovnici. To je bilo sklenjeno zemljiško gospostvo okrog 500 kvadratnih kilometrov površin. Gospostvo je bilo sestavljeno iz zelo rodovitne ravnice v središču Gorenjske med Kranjem in Škofjo Loko.

Freisinški škof je vodil sistematično kolonizacijsko politiko. Njen namen je bilo intenziviranje gospodarstva pridobljenega teritorija. On je kot ostali svetovni in cerkveni gospodje tedaj zamenjal strukturo zelo ekstenzivnega poljedelstva tam živečega slovanskega prebivalstva z intenzivnejšim hubnim sistemom. Zemlja je bila na novo parcelirana in v obliki hub prepuščena takratnim domačim obdelovalcem in zaokrožena v nove upravne enote, ki so jim načelovali suppani, starejši latinski teksti označujejo te enote kot officia. Domače prebivalstvo kmalu po prvih kolonizacijskih ukrepih ni več zadoščalo, zato je dal freisinški škof pripeljati nove naseljence iz drugih okolij.

1160- Notica bonorum de Lonka, najstarejši zapis urbariarnega tipa na današnjih slovenskih tleh. Kaže nam bilanco tega uspešnega in intenzivnega dela. Leta 1160 ja gospostvo obsegalo okoli 300 hub na gospostvu je z grajskim osebjem živelo 2300 prebivalcev. Ena tretina teh ljudi je prišla od drugod.

Na manj kot 160 hubah, v obeh dolinah so bili domači slovanski staroselci. Na ravnine je dal škof naseliti koloniste z Bavarske, ki so bili na več kot 90 hubah- kasneje so bili organizirani v poseben bavarski urad. Manjša skupina kolonistov je prišla s Koroške. Naselila se je v gričevnat svet in je bila na 15 hubah. To skupino so sestavljali predvsem Slovenci, ki so izvirali iz freisinške posesti na Koroškem iz okolice Vrbskega jezera.

1291- sestavljen naslednji urbar loškega gospostva. Kolonizacija je tako hitro napredovala, da je bila praktično že zaključena vsa razpoložljiva obdelovalna zemlja je bila razdeljena. Od leta 1160 do 1291 se je število hub povečalo skoraj za štirikrat od približno 300 na 1181. Naslednja srednjeveška urbarja iz 1318 in 1501 kažeta le majhen prirastek novih hub glede na stanje iz 1291.

Ravnina, ki so jo poseljevali Bavarci je bila v obdobju 1160-1291 tako poseljena, da v naslednjih stoletjih ni bilo prostora niti za eno hubo več. Kolonizacija se je zato obrnila v notranjost obeh dolin in je začela siliti tudi v hribovje do 1200 nadmorske višine t.i. ROTVARSKA OZ. VIŠINSKA kolonizacija.

Na skrajni zahodni hriboviti rob ene od obeh dolin (Selška dolina), je dal freisinški škof v zadnji četrtini 13 stoletja naseliti kemte iz freisinškega

Innichena. Hribovit in odmaknjen svet je gotovo igral odločilno vlogo, da je ta nemška skupnost ohranila svojo jezikovno identiteto še v 19. stoletju. Močnejša in starejša bavarska kolonija na ravnini loškega gospostva je procesu asimilacije podlegla že prej.

K PREDZGODOVINI MESTA MARIBOR

Prve vesti se nanašajo na čas izpred srede 12. stoletja prinaša jih Deželna knjiga Avstrije in Štajerske nastala je v Dunaju med 1276 in 1281, vendar je veliko podatkov napačnih. Maribor naj bi skupaj z ostalo dediščino po Bernhardu Spanheimskemu prišel na štajerske Otokarje, katerih univerzalni dediči so leta 1192 postali Babenberžani. Bernhard sin Engelberta I. in Hedvige je imel posesti na Koroškem v širši okolici Maribora in Radgone in posesti na račun Askvincev (Hema). Poročen je bil s Kunigundo, hčerko štajerskega mejnega grofa Otokarja II. Postal je skrbnik Otokarja III. To mu je prineslo odvetništvo nad samostanom St. Lamprecht. Z ženo sta v Vetrinju ustanovila cistercijanski samostan.

Kasnejši mariborski gospodje, ki se imenujejo po Mariboru se prvič omenjajo v 70. letih 12. stoletja - ŠTAJERSKI MINISTERIALI, ki jih je Otokar III dal pripeljati iz Traungaua.

Prva nesporna omemba gradu, ki je očitno stal na Piramidi iz leta 1164, ko je štajerski mejni grof Otokar III na mariborskem gradu izstavil v originalu izstavljeno listino (grad v marki)

Maribor se kot forum prvič omenja 1209 kot civitas pa 1254, njegov vzpon se je začel pod štajerskimi mejnimi grofi, ko so se umirile razmere v Podravju, po katerem so pustošili Madžari.

S pridobitvijo Bernhardove dediščine sta se moč in ugled Otokarjev razširila daleč proti jugu. Novo pridobljeno področje je bilo potrebno povezati z mejno grofijo ob srednji Muri in integrirati v nastajajočo otokarsko Štajersko.

Na piramidi, ki je kontrolirala najkrajšo in najudobnejšo pot med starimi otokarskimi posesti na severu in novo pridobljenim Podravjem na jugu je dal Otokar III postaviti utrdbo, katere ime je Grad v marki je imelo

progmatičen značaj; postala je središče otokarske upave v Podravju, ki so jo v imenu svojih gospodov vodili mariborski ministeriali.

Dve listini Otona II in Otona III iz 980 in 985, da je bilo Podravlje organizirano v grofijo, kateri je kot grof na čelu stal nek Rachwin. Njegova posest južno od Maribora je prišla pod Spanheime.

ZAČETKI GORICE IN GORIŠKI GROFJE

Z prvo listino cesarja Otona III iz 28.04.1001 v Ravenni je oglejska cerkev dobila polovico Solkana, Gorice in ozemlja med Sočo, Vipavo in Trnovsko planoto. Z drugo izstavljeno v Paviji 27.10.1001 pa je cesar podelil furalnskemu grofu Werihenu še drugo polovico omenjenega ozemlja. Njegov center je bil v Solkanu, kajti tam je stal castellum, tj. utrjen kraj, kakršni so bili v tistem času vojaški, upravni in sodni. Solkan je bil sedež prafare, Gorica pa je bila le njen vikariat. Gorica se v listini omenja kot villa- označena organizirana oblika agrarnega življenja. V etničnem oziroma jezikovnem oziru so bili njeni prvi dokumentirani prebivalci Slovani. Grad v Gorici se prvič omenja 1202. Prvi plemič, ki se je imenoval po Gorici je bil okoli 1100 neki Henrik, ki je moral biti graditelj gradu. Pomen gradu se je povečal v prvi polovici 12 stoletja, ko je prišel v roke plemiškega rodu, ki se je po njem začel imenovati goriški grofje; dobil je funkcijo rodbinske rezidence in središča njihove oblasti. Težišče prostora se je s solakanskega kaštela premaknilo na goriški grad, pridobila pa se je tudi agrarna naselbina pod njim, saj se je hitro razvijala in 1210 dobila od cesarja Otona IV pravico do tedenskega sejma, njeni prebivalci pa od goriškega grofa Majnharda II posebno pravico po kateri so bili za sedem let oproščeni vseh služnosti. Tako je postala Gorica naselbina meščanskega tipa. Že pred koncem 10 stoletja srečamo nekega Meginharda kot odvetnika briksenškega škofa, ki velja za prvega znanega prednika poznejših goriških grofov. Meginhard II je na prostoru Lienza upravljal grofijo. Uspela mu je družbena integracija v skupino plemiških rodbin, ki so južno od Alp zavzemale vodilne položaje, tesne stike je imel z najmočnejšo koroško plemiško rodbino Eppensteinci.

Meginhard III je nasledil svojega očeta v grofiji Lurn, izpričan je tudi kot miles oglejskega patriarha Siegharda. Poročen je bil s hčerko bavarskega palatinskega grofa Ariba II iz tega zakona se mu je rodil Engelbert I. V drugem zakonu je bil Meginhard III poročen z grofico

Diemuto iz rodbine koroških Spanheimov. Rodil se jima je Majnhard I. Majnhard I je že leta 1125 izpričan kot odvetnik oglejske cerkve. Ko je okrog leta 1120 brez otrok umrl Engelbert I, je tudi njegova dediščina z odvetništvom nad millstattskim samostanom na čelu prešla na goriške grofe, saj je pripadla Majnhardovemu sinu Engelbertu II. Kot je poroka Meginharda III v družino ustanovitelja millstattskega samostana prinesla goriškim grofom aribonsko-sigradinsko dediščino na Koroškem, jim je njegova poroka z Diemutu prinesla Gorico, ki je izhajala iz dediščine furlanskega grofa Werihena.

Leta 1063 v Ogleju naletimo na neko visokoplemenito Hedvigo, ki je imela svojo posest znotraj ozemlja, podeljenega leta 1001. Zaradi tega jo je upravičeno imeti za potomko furlanskega grofa Werihena. V prvem zakonu je bila poročena s Hermanom Eppensteinskim, drugič pa z Engelbertom I. Spanheimskim. Iz njunega zakona izvirajo vsi poznejši koroški Spanheimi. Njen najmlajši sin Henrik je leta 1122 kot prvi svojega rodu postal koroški vojvoda, kar so Spanheimi bili vse do leta 1269. Henrik Spanheimski naj bi bil prvi plemič, ki se okrog leta 1100 imenuje po Gorici in je najverjetneje tudi graditelj tamkajšnjega gradu. V neposredni bližini Gorice je imela svojo posest tudi Henrikova sestra Diemuta, tako je svojemu sinu Majnhardu I odprala pot do posesti goriškega gradu, ki je dal njegovi rodbini ime.

Kronološko je bil prvi iz rodbine goriških grofov, ki se je imenoval po Gorici, šele Majnhardov prvorojeni sin Henrik I.

Goriški grofje so torej dobili Gorico kot dediščino po svojih kognatskih sorodnikih Spanheimih iz zapuščine furlanskega grofa Werihena in ne kot službeni fevd oglejske cerkve, kater odvetnik je bil od leta 1125 Majnhard I.

Pogodba v Ramuscellu je nastala kot posledica spora med patriarhom Peregrinom I in njegovim odvetnikom Engelbertom II v katerem slednji ni samo plenil in požigal posestev oglejske cerkve ampak je patriarha celo vrgel v ječo. Šele pritisk sosednjih knezov je Engelbert II izpustil Pelegrina I in v pogodbi iz Ramuscella privoli v težke pogoje po katerih je prepustil cerkvi v popolno last po 30 kmetij na Krasu in na Koroškem in Gorico. Poskus je propadel, saj je Engelbert II zapustil dvema sinovoma in šele pogodba med patriarhom Pelegrinom II in Majnhardom II in

Engelbertom II pri Krminu iz leta 1202 je kompromisno rešila vprašanje lastništva Gorice.

Goriška brata sta priznala, da imata goriški grad v fevdu od oglejske cerkve, vendar je bil znotraj goriške rodbine deden tako po moški kot po ženski strani, tako da se dejansko ni nič spremenilo kljub zagotovljenim pravicam oglejske cerkve glede gradu.

NASELITEV SLOVANOV V VZHODNOALPSKI PROSTOR

Najpomembnejši viri o naselitvi Slovanov v Vzhodne Aple:

Pisani viri:

- Ostanke SINODALNIH ZAPISNIKOV oglejskega patriarhata, po katerih je mogoče spremljati razpadanje antične cerkvene organizacije v teh krajih in posredno sklepati tudi o napredovanju Slovanov

- SPOROČILA POZNEJŠIH VIROV o prvih bojih Slovanov proti Langobardom in Bavarcem
- PISMA PAPEŽE GREGORJA VELIKEGA
- PAVEL DIAKON oziroma njegovo historično delo Historia Langobardorum iz konca 8 stoletja
- Ostalo- Toponomastika in arheološki ostanki

Kronologija naseljevanja:

Okrog leta 550 je bil prvi SLOVANSKI SUNEK – prihajajoč s severa ali severovzhoda – poseli ozemlje ob Donavi, zajame najprej ozemlje Zgornje in Spodnje Avstrije in se nato po dolinah alpskih rek postopoma širil v notranjost vse do Karavank in ob Dravi še naprej proti jugovzhodu.

Do okrog leta 588- Drugi slovanski sunek. Ta je prihajal z jugovzhoda in je bil v tesni povezavi z Avari (Obri). Avari so po odhodu Langobardov v Italijo leta 568 obvaldovali Panonsko nižino ter prek Donave in Save napadali Bizanc. Leta 582 so osvojili Sirmium nekdanjo metropolo Ilirika in se začeli skupaj s spremljajočimi Slovani preusmerjati tudi proti severozahodu. Do okrog leta 588 je padlo v njihove roke zgornje Posavje.

591- osvojeno zgornje Podravje

592- na območju zgornje Drave okrog Leinza pride do prvih spopadov s severnimi sosedi Bavarci. Tega leta zmagajo Bavarci.

595- nova bitka z Bavarci. Tokrat Bavarci doživijo hud poraz. Bitko je odločil avarski kagan s svojo konjenico. Še po naslednjih bojih se je izoblikoval in utrdil mejni pas, ki je za stoletja razdelil vzhodnoalpski prostor: frankovsko opredeljena zahodna polovica se je ločila od avarskega in slovanskega vzhoda in jugovzhoda.

Do okrog leta 600 Slovani prodrejo v Istro s severovzhoda skozi Postojnska vrata in naselijo ozemlje južno od današnje ceste Trst- Reka.

ETNOGENEZA:

Sergej Vilfan je izračunal, da je na tedaj na ozemlju današnje Slovenije živel okrog 20 000 ljudi. Za izhodišče je vzel najstarejši vir statistične

narave za del slovenskega ozemlja- prvi urbarialni zapis za freisinško loško gospostvo iz 1160 leta. Staroselci so tvorili le manjši del takratne populacije slovenskega prostora. Razmerje med novonaseljenimi Slovani in staroselci gledano iz etnogenetske perspektive moramo predstavljati na način, da so tisti staroselci, ki so ostali na svojih domovih v relativno kratkem času prevzeli slovansko identiteto, ime, tradicijo in način življenja in tako postali Slovani.

ZGODOVINSKA ZAVEST IN KONTINUITETA

V zgodovinski zavesti Slovencev je slovanska naselitev običajno pojmovana kot začetek nacionalne zgodovine, ki je kasneje dosegla svoj prvi vrhunec: lastno državo Karantanijo. To je skrajno poenostavljena in zgodovinsko napačna predstava lastne preteklosti. S slovansko naselitvijo v Vzhodne Alpe se ni začela niti slovanska niti zgodovina Slovencev. Prva pomeni zgodovino slovenskega ozemlja od prvih sledov človeka na njem. Druga in mlajša pomeni zgodovino enega naroda.

Dva pogleda sta glede naselitve Slovanov:

1. Starejša historiografija v času Avstro-Ogrske katere je glavni predstavnik Franc Kos vidi naselitev Slovanov skoraj kot apokaliptični dogodek, ki je uničil ali pa pregnal staro prebivalstvo, njegovo kulturo in tradicijo.
2. V nekoliko bolj milem tenorju vidi naselitev Slovanov Josip Gruden. Po njegovem mnenju so po hudih bojih, ki so trajali več desetletij, Slovenci oziroma Slovani, rimske in nemške prebivalce premagali in si jih podvrgli, deloma pa izrinili iz dežele in so tudi zatrli vse sledove krščanstva. Dvesto let med Slovani ni bilo cerkve in duhovnikov.

Milko Kos je že leta 1933 napisal, da naselitev Slovanov v vzhodne Aple ne pomeni popolnega preloma s starim svetom Staro prebivalstvo je vplivalo na duhovno in materialno kulturo doseljencev in obratno.

Bogo Grafenauer je poudari, da je del Vlahov vsekakor dočakal Slovane in je vplival na njihov razvoj ampak to ne pomeni, da so Slovani prišli kot »krotki golobje«. Novo domovino so si osvojili v boju in niso hoteli s nikomer deliti oblasti v njej.

Iz zdaj smo prišli do glavnega vprašanja. Gre za problem kontinuiteta oziroma diskontinuitete med antiko in zgodnjim srednjim vekom v Slovenskem prostoru. Velik vpliv na to vprašanje so imeli humanisti, ki so v preseljevanju narodov videli nasilno uničenje Rimske države ter antične kulture in se je zaradi tega uveljavilo v 18 stoletju prepričanje o popolnem prelomu oziroma diskontinuiteto med Antiko in zgodnjim srednjim vekom v Slovenskem prostoru. To prepričanje je doživelo revizijo šele v našem stoletju.

Konkretna vprašanja;

Prostor naselitve- Vprašanje je ali so se Slovani naseljevali pretežno v rečnih ravninah ali v hribovitem svetu in na pobočjih gora. Raziskovanje je pokazalo, da obstaja kontinuiteta med naselitvenim prostorom antike in zgodnjega srednjega veka. Slovani so se naselili v predelih, ki so jih že našli pripravljene za poljedelstvo.

Stik s staroselci: Slovani se niso naselili v prazen prostor ampak so v njem naleteli na staroselsko prebivalstvo. Vprašanje je kakšen je bil ta stik. Ali je prišlo do genocida ali pa se je vzpostavil nek modus vivendi. Oranizirana vojaška obramba slovenskega prostora po 568 je težko predstavljava in zelo možno je, da v Vzhodne Alpe prodirajoči Slovani niso naleteli na nek resnejši odpor.

Življenje poznoantičnih prebivalcev se je premaknilo v t.i. VIŠINSKE UTRDBE- naselitveni, cerkveni in obrambni kompleksi na težko dostopnih in izoliranih višinah (do sedaj jih je odkritih že več kot 30). Pomembno vlogo v organizaciji življenja je prevzela cerkev.

Krajevna imena zvezana z besedo VLAH (Lahovče, Laško) in predslovanska vodna imena nam govorijo, da se je del staroselskega romanskega prebivalstva ohranil. To kaže, da obstaja kontinuiteta.

PRELOM prevladuje na kontinuiteto:

- Ni več antične kvadratne razdelitve polja- Slovani so uveljavili ekstenzivno gospodarstvo
- Družbena struktura- slovanske velike družine, kosezi, majhne naselbine se razlikujejo od starih
- Državno- organizacijska podoba- rimsko upravo zamenjala nova državna tvorba Karantanija
- Duhovna podoba- Slovanska naselitev je pomenila prekinitev krščanstva do druge polovice 8 stoletja. Obstaja možnost da se je cerkvena organizacija ohranila po prihodu Slovanov. Na to kaže potopis celjanskega škofa Andreja na rimski sinodi 680- mogoče je še rezidiral v Celju?

Arheološka izkopavanja pri nas so spremenila sliko, ki smo jo imeli o poznem antičnem obdobju do 5 in 6 stoletja. Še nedolgo se je mislilo, da se je življenje v antičnih mestih obdržalo vse do konca 6 stoletja, ko naj bi jih požgali in razdejali prihajajoči Slovani. Izkopavanja so pokazala, da se je življenje v vseh štirih mestih pri nas (Emona, Celeia. Poetovio, Nevioudunum) zamrlo že mnogo pred 6 stoletjem. Ne obstaja kontinuiteta njihovega življenja v 6 stoletju.

Konec Antike v noriško- panonskem prostoru je nastopil pred sredo 6 stoletja s prepustitvijo ozemlja Frankom in Langobardom (568- preselitev Langobardov v Italijo)

NASELITEV SLOVANOV V VZHODNOALPSKI PROSTOR

Najpomembnejši viri o naselitvi Slovanov v Vzhodne Aple:

Pisani viri:

- Ostanke SINODALNIH ZAPISNIKOV oglejskega patriarhata, po katerih je mogoče spremljati razpadanje antične cerkvene organizacije v teh krajih in posredno sklepati tudi o napredovanju Slovanov
- SPOROČILA POZNEJŠIH VIROV o prvih bojih Slovanov proti Langobardom in Bavarcem
- PISMA PAPEŽE GREGORJA VELIKEGA
- PAVEL DIAKON oziroma njegovo historično delo Historia Langobardorum iz konca 8 stoletja
- Ostalo- Toponomastika in arheološki ostanki

Kronologija naselitev:

Okrog leta 550 je bil prvi SLOVANSKI SUNEK – prihajajoč s severa ali severovzhoda – poseli ozemlje ob Donavi, zajame najprej ozemlje Zgornje in Spodnje Avstrije in se nato po dolinah alpskih rek postopoma širil v notranjost vse do Karavank in ob Dravi še naprej proti jugovzhodu.

Do okrog leta 588- Drugi slovanski sunek. Ta je prihajal z jugovzhoda in je bil v tesni povezavi z Avari (Obri). Avari so po odhodu Langobardov v Italijo leta 568 obvaldovali Panonsko nižino ter prek Donave in Save napadali Bizanc. Leta 582 so osvojili Sirmium nekdanjo metropolo Ilirika in se začeli skupaj s spremljajočimi Slovani preusmerjati tudi proti severozahodu. Do okrog leta 588 je padlo v njihove roke zgornje Posavje.

591- osvojeno zgornje Podravje

592- na območju zgornje Drave okrog Leinza pride do prvih spopadov s severnimi sosedi Bavarci. Tega leta zmagajo Bavarci.

595- nova bitka z Bavarci. Tokrat Bavarci doživijo hud poraz. Bitko je odločil avarski kagan s svojo konjenico. Še po naslednjih bojih se je izoblikoval in utrdil mejni pas, ki je za stoletja razdelil vzhodnoalpski prostor: frankovsko opredeljena zahodna polovica se je ločila od avarskega in slovanskega vzhoda in jugovzhoda.

Do okrog leta 600 Slovani prodrejo v Istro s severovzhoda skozi Postojnska vrata in naselijo ozemlje južno od današnje ceste Trst- Reka.

ETNOGENEZA:

Sergej Vilfan je izračunal, da je na tedaj na ozemlju današnje Slovenije živel okrog 20 000 ljudi. Za izhodišče je vzel najstarejši vir statistične narave za del slovenskega ozemlja- prvi urbarialni zapis za freisinško loško gospostvo iz 1160 leta. Staroselci so tvorili le manjši del takratne populacije slovenskega prostora. Razmerje med novonaseljenimi Slovani in staroselci gledano iz etnogenetske perspektive moramo predstavljati na način, da so tisti staroselci, ki so ostali na svojih domovih v relativno kratkem času prevzeli slovansko identiteto, ime, tradicijo in način življenja in tako postali Slovani.

ZGODOVINSKA ZAVEST IN KONTINUITETA

V zgodovinski zavesti Slovencev je slovanska naselitev običajno pojmovana kot začetek nacionalne zgodovine, ki je kasneje dosegla svoj prvi vrhunec: lastno državo Karantanijo. To je skrajno poenostavljena in zgodovinsko napačna predstava lastne preteklosti. S slovansko naselitvijo v Vzhodne Alpe se ni začela niti slovenska niti zgodovina Slovencev. Prva pomeni zgodovino slovenskega ozemlja od prvih sledov človeka na njem. Druga in mlajša pomeni zgodovino enega naroda.

Dva pogleda sta glede naselitve Slovanov:

3. Starejša historiografija v času Avstro-Ogrske katere je glavni predstavnik Franc Kos vidi naselitev Slovanov skoraj kot apokaliptični dogodek, ki je uničil ali pa pregnal staro prebivalstvo, njegovo kulturo in tradicijo.
4. V nekoliko bolj milem tenorju vidi naselitev Slovanov Josip Gruden. Po njegovem mnenju so po hudih bojih, ki so trajali več desetletij, Slovenci oziroma Slovani, rimske in nemške prebivalce premagali in si jih podvrgli, deloma pa izrinili iz dežele in so tudi zatrli vse sledove krščanstva. Dvesto let med Slovani ni bilo cerkve in duhovnikov.

Milko Kos je že leta 1933 napisal, da naselitev Slovanov v vzhodne Aple ne pomeni popolnega preloma s starim svetom Staro prebivalstvo je vplivalo na duhovno in materialno kulturo doseljencev in obratno.

Bogo Grafenauer je poudari, da je del Vlahov vsekakor dočakal Slovane in je vplival na njihov razvoj ampak to ne pomeni, da so Slovani prišli kot »krotki golobje«. Novo domovino so si osvojili v boju in niso hoteli s nikomer deliti oblasti v njej.

Iz zdaj smo prišli do glavnega vprašanja. Gre za problem kontinuiteta oziroma diskontinuitete med antiko in zgodnjim srednjim vekom v Slovenskem prostoru. Velik vpliv na to vprašanje so imeli humanisti, ki so v preseljevanju narodov videli nasilno uničenje Rimske države ter antične kulture in se je zaradi tega uveljavilo v 18 stoletju prepričanje o popolnem prelomu oziroma diskontinuiteto med Antiko in zgodnjim srednjim vekom v Slovenskem prostoru. To prepričanje je doživelo revizijo šele v našem stoletju.

Konkretna vprašanja;

Prostor naselitve- Vprašanje je ali so se Slovani naseljevali pretežno v rečnih ravninah ali v hribovitem svetu in na pobočjih gora. Raziskovanje je pokazalo, da obstaja kontinuiteta med naselitvenim prostorom antike in zgodnjega srednjega veka. Slovani so se naselili v predelih, ki so jih že našli pripravljene za poljedelstvo.

Stik s staroselci: Slovani se niso naselili v prazen prostor ampak so v njem naleteli na staroselsko prebivalstvo. Vprašanje je kakšen je bil ta stik. Ali je prišlo do genocida ali pa se je vzpostavil nek modus vivendi. Oranizirana vojaška obramba slovenskega prostora po 568 je težko predstavljiva in zelo možno je, da v Vzhodne Alpe prodirajoči Slovani niso naleteli na nek resnejši odpor.

Življenje poznoantičnih prebivalcev se je premaknilo v t.i. VIŠINSKE UTRDBE- naselitveni, cerkveni in obrambni kompleksi na težko dostopnih in izoliranih višinah (do sedaj jih je odkritih že več kot 30). Pomembno vlogo v organizaciji življenja je prevzela cerkev.

Krajevna imena zvezana z besedo VLAH (Lahovče, Laško) in predslovanska vodna imena nam govorijo, da se je del staroselskega romanskega prebivalstva ohranil. To kaže, da obstaja kontinuiteta.

PRELOM prevladuje na kontinuiteto:

- Ni več antične kvadratne razdelitve polja- Slovani so uveljavili ekstenzivno gospodarstvo
- Družbena struktura- slovanske velike družine, kosezi, majhne naselbine se razlikujejo od starih
- Državno- organizacijska podoba- rimsko upravo zamenjala nova državna tvorba Karantanija
- Duhovna podoba- Slovanska naselitev je pomenila prekinitev krščanstva do druge polovice 8 stoletja. Obstaja možnost da se je cerkvena organizacija ohranila po prihodu Slovanov. Na to kaže potopis celjanskega škofa Andreja na rimski sinodi 680- mogoče je še rezidiral v Celju?

Arheološka izkopavanja pri nas so spremenila sliko, ki smo jo imeli o poznem antičnem obdobju do 5 in 6 stoletja. Še nedolgo se je mislilo, da se je življenje v antičnih mestih obdržalo vse do konca 6 stoletja, ko naj bi jih požgali in razdejali prihajajoči Slovani. Izkopavanja so pokazala, da se je življenje v vseh štirih mestih pri nas (Emona, Celeia. Poetovio, Neviodunum) zamrlo že mnogo pred 6 stoletjem. Ne obstaja kontinuiteta njihovega življenja v 6 stoletju.

Konec Antike v noriško- panonskem prostoru je nastopil pred sredo 6 stoletja s prepustitvijo ozemlja Frankom in Langobardom (568- preselitev Langobardov v Italijo)

SAMOVA DRŽAVA

Prva slovanska država v Vzhodnoalpskem prostoru je bila SAMOVA DRŽAVA (623-658). Avarska država je po neuspešnem obleganju Konstantinopla 626 začela razpadati. Če temu dodamo, da avarsko gospostvo nad alpskimi Slovani ni bilo izrazito močno, posledica je da obstaja veliko praznega prostora za samostojen slovanski družbeni in pravni red.

Samo je bil frankovski trgovec, ki je organiziral upor Slovanov proti Avarom na Češkem in Slovaškem in je na ta način nastala prva slovanska država na tem prostoru. Znotraj Samove državne skupnosti so bili tudi alpski Slovani, kateri so imeli tudi svojega lastnega kneza VALUKA. Imenovali so se Vinedi. Krajina Vinedov se je imenovala Marca Vinedorum. Po Samovi smrti 658 so Avari obnovili svojo oblast.

KOSEZI

Kosez je bil naziv za pripadnike srednjeveškega družbenega sloja pri alpskih Slovanih, ki se je že v Karantanski dobi povzpел nad Svobodnjake. V pisnih virih se pojavijo relativno najstarejša omemba Kosezov je iz srede 10 stoletja pri bizantinskem cesarju Konstantin Portfirogenetu. Nemci so ta družbeni sloj poimenovali z Eudliger-plemeniti ljudje izvirajoč iz tega imena je moralo iti za privilegirano staroslovansko družbeno skupino. V prvem razdobju fevdalne družbe so bili osebno svobodni hkrati niso bili vključeni v fevdalna zemljiška gospostva imeli pa so pravico do orožja, dedovanja in prodaje svoje kmečke posesti. V gospodarskem pogledu so bili večinoma kmetje, ki so živeli v skupinah povezovala pa so jih koroška sodišča.

Kmet, ki je v poznem srednjem veku ustoličeval koroškega vojvodo je bil Kosez ustoličevalci- obredni nosilec- opredelimo jih lahko kot nastajajoče domače plemstvo ali pa kot družinike (oboroženi knezovi spremljevalci). Od fevdalcev (13 stoletje) jih loči le to, da niso imeli zemljiške posesti. Od visokega srednjega veka dalje je to skupina, ki izgublja svoj star družbeni položaj.

12 stoletje enakovredni višjim ministerialom, do srede 13 stoletja z ministeriali in vitezi. V 14 stoletju nižje plemstvo. V poznem SV le kmetje z nekaterimi privilegiji.

KARANTANIJA

Tudi pleme KARANTANCEV je bilo polietnična tvorba toda brez dvoma so bili Slovani- sestavljeni iz dveh skupin Slovanov, ki so se v prostor Vzhodnih Alp naselili konec 6 stoletja od severa in juga ter še iz Hrvatov in Dudlebov in domačih romanskih staroselcev. Ne gre pa izključiti možnosti, da so se med njimi nahajali tudi avarski, bolgarski in germanski drobci. Etnogeneza Karantancev je bila končana okrog 700. Ime Karantanci ni teritorialno ampak je plemensko oziroma gentilno ime.

Kneževina Karantancev je bila najstarejša zgodnj srednjeveška plemenska tvorba v Vzhodnoalpskem prostoru. Konec 6 stoletja je današnji vzhodnotirolski in koroški prostor v očeh furlanskih sosedov že veljal za slovansko pokrajino- Sclaborum Provincia; dežela Slovanov (geografska oznaka Pavla Diakona za leto 664- Carantanum). Pavel Diakon pravi, da živi v Karantaniji slovansko ljudstvo (geus Sclavon). Neznani avtor pa v *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* – Karantanci so Slovani, le da imajo posebno ime; Sclavi qui dicuntur Quarantani; Slovani, ki se imenujejo Karantanci.

Pleme Karantancev je bilo najkasneje od prehoda iz 7 v 8 stoletje organizirano kot gospostvena tvorba na čelu katere je stal njihov knez. Obstajala je tudi vladarska dinastija (Borut, Gorazd in Hotimir so sorodstveno povezani) in plemstvo. Karantanija je sredi 8 stoletja postala tributarna oziroma klientelna kneževina odvisna od Frankov oziroma Bavarcev.

Ustoličevanje karantanskih knezov oziroma kasneje koroških vojvod je eden najzgodnejših in najbolj poznanih primerov obreda, kjer je bila posaditev na prestol odločilno simbolno dejanje, ki je legitimiziralo oblast posameznega kneza.

Ustoličevanje koroških vojvod je poseben fevdalni obred, ki je izviral iz starejšega ustoličevanja karantanskih knezov in se je ohranil vse do leta 1414. Po obliki je koroško ustoličevanje povezano predvsem z različnimi slovanskimi ljudstvi, kjer je prav tako simbol vladarske oblasti prestol (pri Hrvatih, Srbih, Čehih, Rusih) in kjer je nastop novega vladarja zvezan z ustoličevanjem novega kneza. Prav te vezi so dokaz o slovenskem izvoru prvotne oblike karantanskega ustoličevalnega obreda.

Ustoličevalni obred s svojim razlikovanjem med volilnimi in splošnimi

ljudskimi zbori priča o prehodni stopnji med plemensko ureditvijo in razredno družbo.

KRONOLOGIJA

740- Karantanci, pod knezom Borutom vstopijo v zgodovino. Močno so jih ogrožali Avari in so potrebovali zunanjo pomoč. Borut se je obrnil po pomoč k Bavarcev in njihovem vojvodi Odilu. Ti so se odzvali in skupaj s Karantanci premagali Avare a hkrati podvrgli Karantance podložništvu frankovskih kraljev. Za karantansko zvestobo so jamčili talci med njimi Borutom sin Gorazd in nečak Hotimir, ki so bili odpeljani na Bavarsko. Tam so bili vzgojeni v krščanski veri. To se je vse moralo zgoditi pred 743, saj so tedaj karantanske čete že bile del bavarske vojske.

749- umre Borut in so Bavarci na prošnjo Karantancev in iz dovoljenjem Frankov poslali domov Gorazda, katerega so Karantanci ustoličili za svojega kneza. 752 umre Gorazd in na podoben način postane knez Hotimir. S Hotimirjem je v Karantanijo prišel tudi prvi salzburški duhovnik, ki je bil načak Hotimirjevega krstnega botra. Hotimir je pozval škofa Virgila (749-784) naj pride v Karantanijo misijonarit. Namesto njega je prišel njegov odposlanec, pokrajinski škof Modest. Za uspeh karantanskega misijona je bila odločilna tesna povezanost kneza z nosilci misijona. V Karantaniji je bilo posvečeno večje število cerkva. Toda poimensko so znane samo tri in vse tri se navezujejo na stare antično-noriške centre:

- Marijina cerkev pri Gospe Sveti
- Cerkev v Molzbichlu, v bližini Spittala ob Dravi
- Cerkev v okolici Judenberga

Modest je v Karantaniji ostal vse do leta svoje smrti 763.

Leta 763 je Modestova smrt sprožila prvi upor proti krščanski veri in z njo povezanemu knezu. Leta 765 se je upor ponovil in Hotimir ga je tako kot prvega hitro zadušil.

Hotimirjeva smrt leta 769 pa je sprožila tretji najsilovitejši upor zaradi katerega v Karnataniji več let ni bilo nobenega duhovnika.

772- Zunanji vojaški poseg vojvode Tasila III, ki je porazi Karantance in obnovi staro stanje. Toda sprva je Tasilo stvar nameraval urediti na miren način. V ta namen je leta 769 ustanovil samostan v Innichenu ob izviru Drava. Zmaga Tasila je končala večletno karantansko politično krizo. Za novega kneza je bil izbran Valtunk, ki je bil še bolj tesno navezan na Bavarsko. Pretrgane vezi s Salzburgom so bile ponovno vzpostavljene. Nadškof Arno, ki je nasledil Virgila je vplejal pokrajinskega škofa Teodorika v njegov urad v Sklavinijo in s tem je bila obnovljena institucija pokrajinskega škofa v Karnataniji, ki jo je z Modestom vpeljal že Virgil.

Najpomembnejša priča slovanskega misijona so BRIŽINSKI SPOMENIKI. To so tri slovanska besedila iz druge polovice 10 stoletja in prve polovice 11 stoletja. Izvirniki teh besedil pa naj bi bili iz srede 9. Stoletja. Zapisana so v karolinsški minuskulu in so ohranjena v enem latinskem kodeksu, ki se danes nahaja v Munchnu. So sploh najstarejši ohranjeni slovanski teksti v latinski abecedi in so sestavni del liturgične knjige, ki jo je škof uporabljal pri maši. V vsebinskem pogledu sta BS I in BS III obrazca splošne spovedi. BS II pa je pouk o grehu ter opomin k pokori in spovedi. Čeprav se tega ne da eksplicitno dokazati pa se z dobrimi razlogi domneva, da so Brižinski spomeniki zrasli iz karantanskega misijona in dejstvo je da so se v ohanjeni verziji uporabljali samo med Slovenci in da predstavljajo njihovo učeno kulturo.

PLEMSTVO IN GRADOVI

Gradovi so že z lego na samotnih, težko dostopnih krajih, od koder so obvladovali pokrajino pod sabo, simbolizirali svojo vlogo upravnih, sodnih, gospodarskih in delno tudi kulturnih središč. Grad je ločil vladajoče od vladanih. Kot plemiška bivališča so s svojim videzom kazali moč njihovih lastnikov. Številni gradovi (okoli tisoč) na današnjem slovenskem dokazujejo pomen dežel na mejah cesarstva. Plemstvo se je v boju za povečanje svojih privilegijev proti vladarjem povezovalo na deželni ravni. Tako so ob koncu srednjega veka nastali deželni stanovi, ki so jih poleg plemstva in visokih cerkvenih dostojanstvenikov sestavljali še zastopniki deželnoknežjih mest. Najstarejši gradovi na današnjem slovenskem ozemlju:

1011- blejski grad- središče škofov iz Brixna

973- na Gorenjskem se omenja grad Bosisen, ki je imel morda obrambno funkcijo, kakor tudi že v langobardskih časih postavljeni kaštel Solkan.

Ptujski grad.

Do 12 stoletja so gradove gradile le knežje in grofovske družine, nesvobodni plemiči, ministeriali in enoščitni vitezi pa so živeli v stolpih. Nižji plemiči so začeli z gradnjo gradov v 13 stoletju to pa je tudi čas, ko so se ministeriali začeli osvobajati osebne odvisnosti in omejenosti o čemer nam priča privilegij Friderika II iz 1237, ko jim je priznana svoboda sklepanja zakonskih zvez in pravna izenačitev s svobodnim plemstvom in pa deželni mir, ki ga je 1276 izdal Rudolf I- izenačuje grofe, barone ministeriale (Koroška, Kranjska). Kljub pravnemu poenotenju plemstva so ostale razlike v bogastvu, naslovu in ugledu. Plemstvo zlasti visoko je bilo izrazito mednarodno. Mnoge dinastije, ki so vladale v slovenskem prostoru niso bile slovanske ampak so njihovi predniki prišli od drugod. Prevladovala je nemščina.

KMETJE IN VASI

Vas – spreminjajoča se trajna naselbina, ki pretežno živi od agrarne produkcije, sestoji iz skupka kmetij, k vsaki vasi sodijo njive, travniki, gozdovi...

Soseska- skupnost vaških sosedov, ki jih povezujejo skupni gospodarski interesi- sprejemanje obveznih sklepov o poljskih opravilih.

Kmečko prebivalstvo je bilo od 10 do 13 stoletja zelo razslojeno. Na družbeni lestvici so bili najvišje svobodini najnižje pa nesvobodnjaki, vmes pa je bila še vrsta različnih slojev, ki so se razlikovali po svojih obveznostih do zemljiškega gospoda. Status posameznih podložnikov se je prenašal tudi na potomce in le redko se je zgodilo, da je kdo na tej lestvici lahko napredoval. Kmetje so morali plačevati številne dajatve (velika pravda, mala pravda, desetina, primščina..) in opravljati talko (izmerjeno in neizmerjeno).

Nesvobodnjaki so bili prvotno delovna sila na dvoru, preostali pa so delali na kmetijah in bili nekoliko bolj prosti. V poznem srednjem veku pa se je uveljavil hubni sistem, ki je izenačil kmete po položaju. Hube so bile enodružinski kmetijski obrati. Kdor je hubo dobil v zakup je bil podložnik. Tako se je namesto starega razlikovanja po rojstvu določal osebni položaj kmeta po razmerju do zemlje, ki jo je obdeloval. Kmetje z družinami so predstavljali več kot 80 odstotkov prebivalstva slovenskih dežel. Kmetje so zaradi slabih socialnih razmer iskali različne dodatne možnosti zaslužka. Tako so se vse pogosteje vključevali v neagrarne gospodarske dejavnosti. Poleg domače obrti se je zelo krepila tudi kmečka trgovina. Vanjo so se kmetje vključevali kot prodajalci kmetijskih pridelkov, pogosto pa tudi kot tovorniki in prevozniki. Tako je tovorništvo postalo ena najdonosnejših dejavnosti za kmete, kmečka trgovina pa po obsegu resen tekmeč meščanski.

MESTA IN MEŠČANI

Srednjeveška mesta, ki so začela nastajati v slovenskih deželah od 13. Stoletja so povsem spremenila podobo dežel. Z njimi pa se je spremenila tudi družbena struktura, saj je nastal nov sloj ljudi-meščani.

Mesta so v 13 in 14 stoletju nastajala tudi zaradi povečane trgovine čez ozemlje slovenskih dežel, v 15 in 16 stoletju pa tudi zaradi obrambe pred Turki (npr; Krško, Kočevje, Višnja Gora, Lož, Radovljica). Severnoistrska mesta od 11 stoletja agrarni in solinarski centri ugodna lega ob obali, stik z benetkami posledično prednost v trgovini. So se pa mesta v notranjosti ločila od primorskih. Primorska mesta so imela kontinuiteto z pozno antiko, mesta v notranjosti pa so nastala po 12 stoletju. V gospodarstvu je v primorskih mestih pomembno tudi kmetijstvo v mestih v notranjosti pa le obrt in trgovina. V družbeni strukturi so poznala primorska mesta tudi mestno plemstvo, tista v notranjosti pa ne.

Praviloma so bili pravi meščani tisti, ki so imeli v mestu hišo in so se preživljali z obrtjo ali trgovino. Tako meščanskega položaja niso imeli v mestih živeči plemiči, duhovščina, Judje in tisti, ki so opravljali različna pomožna dela npr. Služničad.

V notranjosti je za meščansko naselbino veljal kraj, ki je imel pravico tedenskega sejma, prebivalstvo pa pravico do obrti in trgovine. Mesta so bila večja in bolj strnjena od trgov in imela pravico do obzidja in oznake mesto. V 13 stoletju je bilo ustanovljenih največ mest; Ptuj je morda edino celinsko mesto z naselbinsko kontinuiteto v pozno antiko, saj je bil že konec 9 stoletja označen kot civitas z mitnico in mostom. Bil je ena najpomembnejših postaj v tranzitni trgovini. Pravo je bilo zapisano v obliki obsežnega statuta 1376.

Najstarejši statut ima med našimi primorskimi mesti Piran 1274, Ptuj pa med celinskimi leta 1376.

Najpogosteje so mesta nastajala na prometnih krajih ob razvalinah antičnih mest ali pod gradovi. Kamnik in Kranj pa tudi Ljubljana so mestne naselbine postale okrog prve četrtine 13 stoletja, konec 13 stoletja Škofja Loka, 1365 Novo mesto ustanovi Rudolf IV.

KOLONIZACIJA

Slovani so se prvenstveno naseljevali na ozemljih, ki so jih našli že pripravljene na poljedelstvo- kontinuiteta naseljenosti. Že sorazmerno zgodaj po slovanski naselitvi je prišlo na ozemlju, ki so ga Slovani naselili v Vzhodnih Aplah, na Krasu in v panonskem obrobju do kolonizacijskih premikov in sprememb. Že v prvi polovici 9 stoletja potem, ko so Franki zmagovito končali vojne z Obri, je prišlo do prvega znatnega doseljevanja nemškega agrarnega življa v pokrajine na vzhodu, tedaj vključene v frankovsko državo. Močan tok nemških kolonistov se je začel vsipati v Obdonavje, Panonijo in tudi že v Vzhodne Alpe. Ni pa manjkalo tudi doseljencev iz Karantanije, ki so tvorili močan kolonizacijski tok v Spodnjo Panonijo v času Pribinove kneževine.

Frankovska državna oblast je to kolonizacijo podpirala iz političnih in gospodarskih razlogov. Gospodarski razlogi so bili odločilni zlasti pri slovanski kolonizaciji v Istri, ki jo je okrog 800 vodil dux Johannes (Ivan) kot predstavnik frankovske oblasti. V mislih je imel gospodarsko korist; Slované je pošiljal v puste kraje z motivacijo; bolje je, da so ti kraji naseljeni in obdelani in da Slovani plačujejo davek, kot pa da so brez koristi pusti.

NEMŠKA KOLONIZACIJA 10-13 STOLETJA

Madžarski vpadi in stalna naselitev Madžarov v 10 stoletju so uničili del slovanske in nemške naseljenosti na panonskih tleh. Šele po končanih navalih Madžarov v drugi polovici 10 stoletja se začena veliko blizu 400 let trajajoče obdobje srednjeveške kolonizacijske aktivnosti in se v njegovem okviru obnovi doseljevanje Nemcev.

Pravi čas notranje poselitve slovenske zemlje spada šele v dobo, ki se začena z novo nemško osvojitvijo slovenskih dežel in seže nakako do 15 soletja. To je čas v katerem je naselitvena pokrajina počasi dobivala tisto obliko, ki jo poznamo še danes. Redki so kraji, ki so nastali po koncu 15 stoletja.

To je tudi čas ko so se pri nas začeli odvijati zgodovinski procesi kot so KOLONIZACIJA, GERMANIZACIJA, ASIMILACIJA IN FEVDALIZACIJA družbe. Ti procesi so potekali znotraj zemljiških gospodstev. Zemljiška gospodstva so bila fevdalna gospodarsko-organizacijska in pravna enota. Temu moramo pridodati kmetije kot osnovni obrat agrarne proizvodnje.

Glavno gibalno teh procesov je bila težnja posameznih zemljiških gospodov, da povečajo donos svojih novopridobljenih posesti. Te posesti so v začetku bile naseljene s Slovani, ki so jih ekstenzivno obdelovali. Zaradi tega je uveden novi, boljši način obdelovanja zemlje z triletnim kolobarjenjem s praho, ki je bistveno povečal pridelke in s tem omogočil življenje znatno večjega števila ljudi na istem zemljišču. Preurejene so bile tudi gospodarske enote. Namesto dotedanjih žup so uvedene HUBE. Tako je zemlja bila na novo parcelirana in v obliki hub prepuščena dotedanjim uživlajem.

Nova obdelava zemlje je zahtevala več kmetov. Ker je bilo domačih prebivalcev za kolonizacijo premalo je dal zemljiški gospod pripeljati koloniste od drugod vendar praviloma s svojih posestev.

Kolonizacija nemško govorečega agrarnega prebivalstva je povzročila tudi germanizacijo ozemlja, ki so ga v 10 stoletju naslejevali predniki današnjih Slovencev. Usmeritev kolonizacije a s tem tudi germanizacije so bila za naselitev in bivanje ugodnejša področja v kotlinah in dolinah. Germanizacija se torej ni širila d etnične meje proti notranjosti ampak so nemški naseljeni, kot je to formuliral Milko Kos »skočili »prek slovenskega naselitvenega prostora v visokogorskih predelih Zgornje Koroške in Zgornje Štajerske v predele nižjih gora, širokih kotlin in odprtih dolin na vzhodu in jugovzhodu.

Na tej podlagi sta se v poznem srednjem veku po končani višinski kolonizaciji izoblikovala iz etnično mešanega ozemlja dva homogena etnična bloka: na jugu slovenski, na severu nemški. Med seboj sta ustvarila jezikovno mejo, ki je ostala stabilna od konca srednjega veka do 19 stoletja. Tako se kolonizaciji in migraciji pridruži še asimilacija. V vsej pokrajini je začel prevladovati tisti etnični element, ki je kvantitativno prevladoval v starih naselitevenih jedrih.

LANGOBARDSKI, AVARSKI IN SLOVANSKI VPADI

588- prvi vpad. Takrat je pod poveljstvom tridentskega duksa Evina po Istri ropala in požigala vojska langobardskega kralja Autharija, sklenila mir in se vrnila z veliko denarja. Ta langobardska akcija je imela za namen demonstrirati centralno kraljevo oblast furlanskemu duksu Grasulfu. Grasulf je v času interregnuma, ko so po umoru kralja Klefa Langobardom vladali posamezni vojvode stopil v bizantinsko službo in postal bizantinski federat kar je pomenilo opozicijo kralju Authariju.

602- drugi langobardski vpad v Istro v katerem so sodelovali tudi Avari in Slovani. Po poročilu Pavla Diakona so napadalci vse opustošili z ognjem in ropanjem. Najhujši napad na polotok. Za napadom so stali usklajeni in skupni interesi langobardskega kralja Agilulfa in avarskega kagana. Napad je bil namerjen proti bizantinski oblasti. Bizanc jim je bil skupen sovražnik. Agilulf je imel še en dober razlog za napad na Istro. Meril je tudi na furlanskega vojvodo Gisulfa II sina Grasulfa. Tudi Gisulf je postal bizantinski federat in s tem prišel v opozicijo kralju.

611- slovanski vdor v Istro. To je bil zadnji poznani vdor v Istro do langobardske zasedbe otoka v 8 stoletju. Pavel Diakon piše, da so Slovani kljub temu, da je langobardski kralj Agululf sklenil mir z bizantinskim cesarjem v Istri ubijali vojake in deželo neusmiljeno opustošili. Slovanski vpad v Istro bi lahko bil povezan z avarskim vdorom v Furlanijo, ki ga navadno datirajo v isto leto in v katerem so Avari ubili njenega vojvodo Gisulfa II.

Z omenjenimi vpadi se v slovenskem in hrvaškem zgodovinopisju povezuje tudi prva naselitev Slovanov v Istro. Povsem možno je da sta ob koncu 6 in v začetku 7 stoletja v Istro segla dva slovanska naselitvena valova eden s severa drugi z vzhoda.

Slovansko naselitev v tem času potrjuje tudi Liber Pontificalis z vestjo, da je papež Ivan IV v Istro in Dalmacijo leta 641 poslal opata Martina z nalogo, da odkupi od tamkajšnjih ljudstev oziroma poganov ujetnike. To lahko pomeni, da je znaten del polotoka tedaj bil pod slovanskim gospostvom.

BEGUNCI

Langobardska naselitev v Italiji in slovansko-avarska osvojitvev panonsko-noriškega ozemlja do vzhodnih meja Italije sta imeli za Istro daljnosežne posledice in z njima je bilo konec t.i. »zlatega obdobja« bizantinske oblasti na polotoku. Val beguncev je za Istro vsekakor pomenil veliko spremembo. Povzročil je nastanek novih škofijskih sedežov in verjetno tudi drugih utrjenih kastelov.

V Novigradu v Istri je bil za škofa postavljen neki Janez, ki je prišel iz Panonije: pod njegovo cerkveno oblast so spadali tudi prebivalci Koprškega otoka. Iz razloga, da je v srednjem veku ime za Novigrad bilo Emon(i)a in da so v nejm častili kult emonskega mučenca Pelagija se zdi verjetno, da je bil Janez prvotno emonski škof (mogoče tudi celjanski), ki se je skupaj njenimi prebivalci umaknil pred avarsko-slovansko nevarnostjo v Istro in tam ustanovil Novigrad.

Poleg tega nam primer Janeza kaže, da je pri beguncih, ki so prišli v Istro v pomembni meri računati s pripadniki vodilnega in izobraženega družbenega sloja in predstavljamo si lahko, da so bežali predvsem tisti, ki so imeli kaj izgubiti. Poleg tega- čeprav nimamo podatkov lahko realno domnevamo, da je prihod beguncev, ki jim je bilo treba zagotoviti materialne možnosti za življenje in ki jim je srečanje z mediteranskim svetom in morjem pomenilo novo življensko okolje povzročal socialne napetosti in trenja.

LANGOBARDI IN FRANKI

Za kratek čas so Langobardi med letoma 751 (langobardska zasedba ravenskega eksarhata) in 774 (konec langobardske države) prekinili bizantinsko gospostvo v Istri. Bizantinsko gospostvo je v Istri trajalo do leta 788. Tedaj so Franki prevzeli gospostvo v Istri. Frankovska zasedba polotoka je bila dokončno potrjena z aachenskim mirom med Bizancem in Karelom Velikim leta 812.

Prva priča novega političnega stanja je istrski vojvoda Ivan, ki se je kot frankovski vazal udeležil vojaškega pohoda proti Avarom. Leta 804 se odposlancem Karla Velikega pritožijo predstavniki istrskih mest in kaštelov. Sodni zbor je potekal pri reki Rižani ob Koprju- RIŽANSKI ZBOR. Zapisnik tega zbora predstavlja najpomembnejšo listino za zgodovino Istre v zgornjem srednjem veku in ima vseevropski pomen, saj odslikava spremembe, ki so bile zvezane s prehodom teritorija iz bizantinske oblasti sfere v frankovsko. Rižanski placit priča o naselitvi Slovanov v noranjo isto. Daje tudi podroben vpogled v upravno strukturo provincialne bizantinske oblasti in priča o začetkih fevdalizacije (Ivan si je lastil dajatve, ki jih mesta plačujejo državi in si je prilaščal zemljišča in silil prebivalstvo na tlako).

Langobardska okupacija je povzročila, da istrski škofi niso bili v isti državi s svojim metropolitom v bizantinskem Gradežu. Langobardi so preprečevali ordinacijo istrskih škofij s sedežem v Gradežu. To je povzročilo, da so se istrski škofje posvečevali sami med seboj in za nekaj časa imeli pravzaprav avtokefalni položaj. Tudi frankovska zasedba polotoka je povzročila cerkveni razcep v Istri. Sinoda v Mantovi leta 827 je zato priznala oglejskemu metropolitu cerkevno oblast v Istri. Toda gradeški patriarh, ki je kasneje postal beneški patriarh je pod zaščito beneških dožov nadeljeval spor z Oglejem.

Po razpadu Furlanske marke v štiri grofije leta 828 sta Furlanija in Istra ostali v italiskem delu frankovske države. Leta 952 Istra se je ločila od italjskega kraljestva ter se priključila vojvodini Bavarski. Tako je Istra prišla pod močen nemški vpliv. Ko je bila dvajset let kasneje osnovana vojvodina Koroška (976), sta ji bili priključeni tudi Furlanija in Istra. Takšno stanje je ostalo vse dotlej dokler nemški cesar Henrik III ni predal

Istre kot samostojne marke v fevd Ulriku iz hiše Weimar-Orlamunde in to zato, da bi oslabil koroške vojvode.

BENETKE

840- frankovski cesar Lotar skelene z beneškim dožem prvo znano pogodbo, ki je urejala odnose Benetk s frankovskimi sosedi na vodilnem mestu navedeni Istrani in Furalni. Z njo so se Benečani obvezali pomagati cesarju »zoper sovražne slovanske rodove« to pa so lahko trgovali z mesti frankovskega kraljestva. V tem kontekstu gotovo stojijo spopadi beneškega ladjevja doža Ursa s hrvaškimi gusarji kneza Domagoja (8644-876).

Istrska mesta so v 9 in 10 stoletju imela skupne sovražnike Hrvate, Neretljane in Saracene. V boju proti njimi je vodilna vloga pripadla Benetkam, ki so zato dobivale v istrskih mestih vpliv in ugled. Rasla je gospodarska povezanost istrskih mest z Benetkami. V tem je treba iskati razlog zakaj se je Koper že leta 932 obvezal letni dobavi vina Benetkam v zameno za svobodno trgovino.

Nemški fevdalci istrskih mest ob morju niso zaščitili in niso podpirali njihovih prizadevanj za svobodno plovo po morju. Mesta so bila prepuščena sama sebi. To so izkoristile Benetke, ki so neprestano težile za tem, da bi povečale svoj vpliv v istrskih mestih. Takšen razvoj je v poznem srednjem veku pripeljal do podreditve vseh zahodnoistrskih mest Benetkam(edina izjema je bil Trst) in do politične razkalnosti polotoka, ki je trajal vse do konca beneške države 1797.

